

Sri Vani Vilas Sanskrit Series

No. 7.

KAMALINI KALAHAMSA

OF

SRI RAJACHUDAMANI DIKSHITA.

SRIRANGAM:

SRI VANI VILAS PRESS.

1917.

Copyright Registered.

[All rights reserved.]

॥ श्रीः ॥

॥ कमलिनीकलहंसम् ॥

दन्तिद्योतिदिवाप्रदीपाङ्कविश्वामित्रवंशमुक्ताफलसर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीकृष्ण-

भट्टपौत्रलक्ष्मीभवस्वामिभट्टतनूजविश्वजिदनिरावयात्रिश्रीसत्यमङ्गल-

रत्नखेटश्रीनिवासदीक्षिततनयेन कामाक्षीगर्भसम्भवेन श्रीमदर्ध-

नारीश्वरदीक्षितगुरुचरणसहजतालव्यावद्यावैशारद्येन

श्रीराजचूडामणिदीक्षितेन

विरचितम् ।

श्रीरङ्गस्थ

श्रीचाणीविलासमुद्रायन्त्रालये

संमुद्रितम् ।

१९१७.

PREFACE.

THIS is a hitherto unpublished Drama by one Rajachudamani Dikshita who flourished in the first part of the seventeenth century. He was a prolific writer and a sketch of himself and the names of the twenty-four works composed by him are herein given in Sanskrit by Mr. T. S. Kuppusvami Sastrigal, culled from all available sources. His style, it will be observed, is very pleasant reading and we hope to publish, in course of time, some more of his works and thereby popularise him.

We had the help of two Manuscripts, one from Tanjore and another from Madras and in the matter of collating them and editing this work we had the hearty co-operation of Pandit S. Subrahmanya Sastrigal of Tanjore.

J. K. Balasubrahmanyam.

॥ श्रीः ॥

॥ श्रीराजचूडामणिदीक्षितः ॥

*

आसीद्विश्वश्रुतवैदुष्यो दक्षिणं दशाभिजनः षड्दर्शनीपार-
दृश्व षड्भाषासार्वभौमः सामिचिद्विश्वजितिरात्रयाजी कर्ता
भावनापुरुषोत्तमाद्यष्टादशरूपकाणाम् , निर्माता शतकंधरविज-
यादिषष्टिकाव्यानाम् , प्रणेता साहित्यसंजीवनाद्यलंकारग्रन्थानाम् ,
आधाता वेदान्तरत्नावलीवादतारावलीमध्वविध्वंसनबौद्धविध्वंसन-
मणिदर्पणाद्वैतकौस्तुभविधिनिर्णयसर्वसमयसर्वस्वस्मृतिरत्नप्रदीपषष्ठ-
भङ्गव्याख्यानादीनाम् , परिशुद्धितत्त्वावबोधायनेकशास्त्रकरणवि-
चक्षणः , वापीकूपतटाकाप्रहारप्रतिष्ठापकः , भवस्वामिभाष्यकर्तु-
र्भवस्वामिसोमयाजिनः षष्ठः , अनवरतान्नदायिनः प्रतिदिनप्रबन्ध-
परमेश्वरस्य कृष्णसोमपीथिनः पञ्चमः , अद्वैतचिन्तामणिकर्तुः
कुमारभवस्वामिसोमयाजिनो नप्ता , सोमयाजिनः कृष्णभट्टस्य
पौत्रः , वैकुण्ठघण्टामणेः परमभागवतस्य भवस्वामिभट्टस्य
लक्ष्म्याश्च पुत्रः , विश्वामित्रवंशमुक्तामणिः , केशवपरिव्राजकार्य-
चरणारविन्दपरिचरणलब्धविद्याधिपत्यः , तत्तादृशसकलविद्याचम-
त्कृतवादव्याख्यानोपन्यासकौशलेन चोलभूवल्लभेनास्थानीविरचित-
पत्रावलम्बः , मत्तदन्तावलम्ब्यस्तदिवाप्रदीपचिह्नः , प्रतिभटावर्जन-
विजयतोषितराजन्यपारितोषिकलब्धचरणकटकट्टाचामरादिविरुदः ,
तुण्डीरमण्डलान्तर्वर्तिशूरसमुद्राभिधानाप्रहारवास्तव्यः , सत्यमङ्गल-
रत्नखेटश्रीनिवासाध्वरीति सुगृहीताभिधानः , शतावधानीत्यपराभि-

धानो भट्टाचार्यः पण्डितोत्तमः । यमधिकृत्येदं प्रशंसापद्यमपि
श्रूयते—

‘विपश्चितामपश्चिमे विवादकेलिनिश्चले
सपन्नजित्ययत्नमेव रत्नखेटदीक्षिते ।

बृहस्पतिः क जल्पति प्रसर्पति क सर्परा-

हसन्मुखश्च षड्मुखश्चतुर्मुखश्च दुर्मुखः ॥’ इति ।

‘संचारिणी दीपशिखेव रात्रौ

यं यं व्यतीयाय पतिंवरा सा ।

नरेन्द्रमार्गादृ इव प्रपदे

विवर्णभावं स स भूमिपालः ॥’ (रघु. ६. ६७.)

इति वर्णनात्कालिदासस्य यथा दीपशिखाकालिदास इति,

‘उदयति विततोर्ध्वरश्मिरज्जा-

बहिमकरे हिमधास्त्रि याति चास्तम् ।

वहति गिरिरयं विलम्बिघण्टा-

द्वयपरिवाहितवारणेन्द्रलीलाम् ॥ (शिशु. ४. २०.)

इत्यहिमकराहिमकरयोर्घण्टाद्वयत्वेन वर्णनान्माघस्य यथा घण्टा-
माघ इति,

‘उत्फुल्लस्थलनलिनीवनाद्मुष्मा-

दुद्भूतः सरसिजसंभवः परागः ।

वात्याभिर्वियति विवर्तितः समन्ता-

दाधत्ते कनकमयातपत्रलक्ष्मीम् ॥’ (किरात. ५. ३९.)

इति परागस्य विवर्तितस्य कनकमयातपत्रत्ववर्णनाकलत्रभारवि-
रिति यथा भारवेः,

‘दक्षिमधनविलोललोलहरवेणिदम्भा-

दयमदयमनङ्गो विश्वविश्वैकजेता ।

भयपरिभवकोपत्यक्तबाणः कृपाण-

श्रममिव दिवसादौ व्यक्तशक्तिर्व्यनक्ति ॥’

(बालभारते, आदिपर्वणि ११. ६.)

इति वेण्याः कृपाणत्वेन वर्णनादमरस्य यथा च वेणीकृपाणोऽमर-
इति महती लोके प्रसिद्धिः, तथा

‘अन्योन्यसमरलीलालालसपूर्वापराद्रिशूराभ्याम् ।

धृतरत्नखेटशङ्कां तन्वाते सुमुखि पुष्पवद्विम्बौ ॥’

(भावनापुरुषोत्तमनाटके ४ अङ्के)

इति दिवाकरनिशाकरविम्बयो रत्नखेटत्ववर्णनादस्य रत्नखेटश्री-
निवासाध्वरीति प्रतीयसी प्रथेति श्रूयते ।

राजचूडामणिदीक्षितनिर्वर्तितस्य रुक्मिणीपरिणयकाव्यस्य व्या-
ख्यानारम्भे व्याख्याता बालयज्ञवेदेश्वर एवमभिधत्ते—

‘संध्यासंधुक्षिताम्भोधरनलिकगणादुद्भूतान्सीसखण्डा-

स्ताराकाराग्निरौद्धं शशिरविकपटाद्विभ्रतो रत्नखेटौ ।

अन्योन्यं युध्यमानावुदयचरमभूत्प्रवीराविति द्वा-

गुक्त्या ख्यातापराख्यः क्षितिपतिवचसा रत्नखेटाध्वरीति ॥’

इति-

अस्य रत्नखेटाध्वरी रत्नखेटश्रीनिवासाध्वरीत्युभयथापि
भूयान्वयवहारः संदृश्यते ग्रन्थेषु । अस्य पूर्वैरनेनापि बाल्ये
वयसि वर्तमानेनाध्युषितोऽग्रहस्तुण्डीरेषु चेज्जीपुरात्पश्चिमतः
कोशत्रयमात्रासन्नः सत्यमङ्गलाभिधः । विद्वज्जनमूर्धन्येनानेन प-

भ्रातृवावास्तया परिगृहीतोऽप्रहारः शूरसमुद्राभिधानः । श्रीमन्म-
णिनागपुरवराधीश्वरेण कर्णाटसिंहासनप्रतिष्ठापकाचार्येण पोतना-
यकस्य वेङ्गलाम्बायाश्च पुत्रेण दिवाकरभैरवनायकयोरप्रजेन शूरप्प-
नायकेन प्रयत्नपूर्वकं निर्माय विप्रसात्कृतेषु वेङ्गलापुरपोतसमुद्रशू-
रसमुद्राभिधेस्वप्रहारेष्वन्तिमश्च । अस्यैव शूरप्पनायकस्याशयमनु-
बन्धाने रत्नखेटदीक्षितो भावनापुरुषोत्तमं नाटकमकार्षीत् ।
नाटकस्यावसाने पद्यमिदं दृश्यते यथा—

‘सर्वधारिसमे भीनमासे राकातिथाविदम् ।

उत्तरर्धे रविदिने समाप्तं नाटकं परम् ॥’ इति ।

अनेन प्रबन्धनिष्पत्तिकालः (१५८८ तमः क्रिस्ताब्दः) सर्व-
धारिसंवत्सर इति वक्तुं न दुःशकम् । परं तु पद्यमिदं ग्रन्थकार-
स्याहोस्त्रिलेखकस्येति न विजानीमः । रत्नखेटदीक्षितस्य त्रयः पुत्रा
उद्भूवन् । तेषु ज्येष्ठः केशवदीक्षितः । स्वगुरौ केशवयोगिवर्ये
परमया भक्त्या तन्नामानममुं चकार पिता । तथा चोक्तम्—

‘यः श्रीकेशवयोगिवर्यचरणाद्यं पूर्णपात्रात्मना

मन्त्रं सिद्धमवाप्य दिव्यमथ तत्सिद्धौ तपस्यन्पुनः ।

नित्याभ्युक्षितदेवतां जगदिदं कर्तुं च हर्तुं क्षमां

सिद्धिं प्राप्य निजान्वये निजसुताप्रीयेषु तस्याभिधाम् ॥’

इति रुक्मिणीपरिणयव्याख्याने । ज्येष्ठः केशवदीक्षितस्तदितर-
योरर्धनारीश्वरराजचूडामणिदीक्षितयोः कामाक्षीगर्भसंभवयोः सो-
दरयोर्वैमात्रेयो भ्राता । तयोः पार्थक्येनेश्वरदीक्षितचूडामणिदीक्षि-
तावित्यपि प्रचलति व्यपदेशः प्रबन्धेषु । राजचूडामणिदीक्षितस्य
यङ्गनारायण इति पित्रा दत्तं सांस्कारिकं नामधेयम् । उक्तं च—

पित्वा श्रीयङ्गनारायण इति गदितोऽप्यद्भुतैः स्वैश्वरित्रैः प्रख्यातिं
राजचूडामणिरिति महतीमाप भूपप्रवेकात् ।’

(इति रुक्मिणीपरिणयव्याख्यानारम्भे ।)

राजचूडामणिदीक्षितस्य शैशव एव वयसि पिता देवादपा-
ह्रियत धात्रीतलात् । माता च तमनुजगाम । अर्धनारीश्वरदी-
क्षितः कनीयांसं सोदरं सर्वाण्यपि शास्त्राणि ग्राहयामास । उपन-
यनात्प्रागेव राजचूडामणिना समुत्तीर्णः सर्वोऽपि काव्यमार्गः ।
प्रक्रान्तं च काव्यानि कर्तुं रसयितुं च । स्वप्रणीतान्प्रबन्धान्स्वय-
मेव परिगणयति राजचूडामणिदीक्षितः काव्यदर्पणस्यावसाने ।
अनेन संहन्धाः प्रबन्धाः— १. यजुःशाखाव्याख्या, २. दशोपनि-
षद्वाख्याः, ३. शास्त्रदीपिकाव्याख्या कर्पूरवर्तिका, ४. द्वादशल-
क्षणीव्याख्या तन्त्रशिखामणिः, ५. संकर्षमुक्तावलिः, ६. नित्याग्नि-
होत्रादेर्निष्कृतिरूपिका प्रायश्चित्तप्रदीपिका, ७. रुचिदत्तवृत्तिन्या-
यचूडामणिः, ८. पार्थसारथिमिश्रप्रणीतस्य चिन्तामणेर्व्याख्यानं
चिन्तामणिदर्पणम्, ९. शृङ्गारसर्वस्वनामा भाणः, १०. भोज-
चम्पूपूरको युद्धकाण्डः, ११. भारतचम्पुः, १२. वृत्ततारावलिः,
१३. रत्नखेटश्रीनिवासदीक्षितस्य चरितं रत्नखेटविजयम्, १४.
मञ्जुभाषिणी नाम रामकथा, १५. मञ्जुलैः श्लिष्टत्रयर्थपदैः पद्यैः
संहन्धा रामकृष्णधर्मभुवां कथावर्गी, १६. शंकरार्यतारावली,
१७. शंकराभ्युदयम्, १८. कंसवधम्, १९. रुक्मिणीपरिणयम्,
२०. कमलिनीकलहंसनाटिका, २१. आनन्दराघवनाटकम्, २२.
अलंकारचूडामणिः, २३. चित्रमञ्जरी, २४. काव्यदर्पण इति ।

रघुनाथभूपविजय-कान्तिमतीपरिणय माहित्यमाम्नाश्याभि-

धानि त्रीण्यपि काव्यानि राजचूडामणिदीक्षितप्रणीतानीति व्याह-
रति रुक्मिणीपरिणयव्याख्यानस्यारम्भे बालयज्ञवेदेश्वरः । काव्य-
दर्पणकरणात्परं काव्यानीमानि चूडामणिना कृतानि स्युः ।

गोविन्ददीक्षितनन्दनेन यज्ञनारायणदीक्षितेनारचितं रघु-
नाथभूपविजयं नाम समस्ति काव्यमेकम् । तच्च नाम्ना निर्दिष्टं
राजचूडामणिनैव स्वकृतानन्दराघवनाटकप्रस्तावनायाम् । यथा—
सूत्रधारः— मारिष, तथापि फलितमस्मद्भिलषितेन, यतः किल
यज्ञनारायणाध्वरिणा रघुनाथभूपविजयनाम्नि महाकाव्ये ताव-
देवमभिहितम्—

प्राचां प्रबन्धान् रसयन्तु भव्या-

नस्मद्वचोऽप्याददतां रसज्ञाः ।

आस्वादयन्तो मधुराणि वस्तू-

न्यम्लं न किं जम्भलमाद्रियन्ते ॥' इति ।

गोविन्ददीक्षितनन्दनयज्ञनारायणदीक्षितनिर्वर्तितरघुनाथवि-
लासनाटकस्य प्रस्तावनायाश्च तत्कृतस्य रघुनाथभूपविजयकाव्यस्य
सत्ता सम्यगवबुध्यते । तत्र प्रस्तावनायाम्—

‘नटी— तत्रभवता रघुनाथभूभृता शिक्षित इत्यनेनैव तावदस्यापि
कवयिता यज्ञनारायणयायजूक इति जानामि । यो वा रघुनाथ-
भूपविजयसाहित्यरत्नाकरयोः काव्ययोः कर्ता, ‘ स एव खलु
साहित्यरत्नाकरनाम्नि तत्कृतां शिक्षां बहुमतिं चैवमुपश्लोकित-
वान्’ इति ।

विद्यते रघुनाथभूपस्य जायास्वन्यतमया रामभद्राम्बानाम्ब्या

कयाचिद्विदुष्या विराचितं द्वादशसर्गपरिमितमितरदपि रघुनाथा-
भ्युदयं नाम काव्यम् ।

साहित्यसाम्राज्यं नाम काव्यं गोविन्ददीक्षितद्वितीयनन्द-
नेन वेङ्कटेश्वरदीक्षितेन प्रणीतमाह राजचूडामणिदीक्षित एव
तन्त्रशिखामणौ—

‘ अस्ति गोविन्दयज्ञेन्दुनागमास्वातपःफलम् ।

श्रीवेङ्कटेश्वरमखी सर्वतन्त्रस्वतन्त्रधीः ॥

येनेष्टं साप्तिचित्याप्तवाजपेयादिभिर्मखैः ।

कृतं साहित्यसाम्राज्यनाम काव्यमनुत्तमम् ॥

व्यतानि शुल्बमीमांसा तथा कर्मान्तवार्त्तिकम् ।

दुष्टिकायाः कृता टीका वार्त्तिकाभरणाभिधा ॥

प्रतिष्ठापितचोलक्ष्माजानेस्तस्य नियोगतः ।

चूडामणिवितनुते यज्वा तन्त्रशिखामणिम् ॥

गोविन्ददीक्षितचिरंतनभाग्यराशेः

श्रीवेङ्कटेश्वरमखीशितुराज्ञया मे ।

तन्त्रार्णवं तरितुमाहितसाहसस्य

सांयात्रिकी भवतु तत्करुणाकटाक्षः ॥

श्रीवेङ्कटेश्वरमखिप्रणीतं प्रविविधुभिः ।

वार्त्तिकाभरणाम्बोधिं नौरियं क्रियतां कृतिः ॥

धीमन्मान्ये (१५५९) शकस्याब्दे हायने चेश्वराभिधे ।

चूडामणिः कलयते यज्वा तन्त्रशिखामणिम् ॥’

इति श्रीमद्वैतविद्याचार्यसर्वतन्त्रस्वतन्त्रसाप्तिचित्याप्तवा-

जपेययाजि श्रीवेङ्कटेश्वरदीक्षितनियोगानुभवसमुन्मिषितमनीषाविशेष-
स्य विश्वजिद्याजिनः श्रीराजचूडामणिदीक्षितस्य कृतिषु तन्त्रशि-
खामणौ नवमस्याध्यायस्य चतुर्थः पादः । समाप्तश्चाध्यायः ।

अस्मदवलोकितग्रन्थावसाने—

‘धीमन्मान्ये (१५५९) शकस्याब्दे हायने चेश्वराभिधे ।
श्रावणे मासि नवमः पूर्णस्तन्त्रशिखामणौ ॥’ इति ।

नायकवंशीयस्तज्जपुराधीशो रघुनाथभूपः १६१४ तमे क्रि-
स्ताब्दे पित्रा दत्तं राज्यं प्रत्यपद्यत । कति हायनान् राज्यमकरोदि-
त्यपरिस्फुटम् । तस्य राज्यसमये कविरयं प्राबभ्रात्कमलिनीकलहंस-
नाटिकामानन्दराघवनाटकं चेति प्रबन्धद्वयम् । आनन्दराघवना-
टके गोविन्ददीक्षितस्य प्रथमतनूजस्तत्कर्तृकं रघुनाथभूपविजयका-
व्यं च सबहुमानं कविना निर्दिश्यते । तन्त्रशिखामणौ गोविन्द-
दीक्षितस्य द्वितीयनन्दनो वार्त्तिकभरणादिग्रन्थानां प्रणेता तदीयाः
प्रबन्धाश्च प्रशस्यन्ते । अतस्तन्त्रशिखामणिनिर्वहणकाले रघुनाथ-
भूपस्य यज्ञनारायणदीक्षितस्य चासद्भाव ऊह्यते । तन्त्रशिखामणि-
निष्पत्तिकालः १६३६ तमः क्रिस्ताब्द इति निर्विवादम् । अतः
कवेरस्य जीवनकालो बहुशः सप्तदशशताब्द्याः पूर्वार्ध इति वक्तुं
पार्यते । अत्र कृते विमर्शे चेत्कवचिदपि स्खलनमार्थाः संशोध्य
समीकुर्युरिति सविनयमभ्यर्थये ॥

टि. एस्. कुप्पुस्वामिशास्त्री ।

—*—

॥ श्रीः ॥

॥ कमलिनीकलहंसम् ॥

—*—

यस्योपवीतगुण एव फणाट्टकै-
वक्षोरुहः कुचपटीयति वामभागे ।
तस्मै ममास्तु तमसामवसानसीम्ने
चन्द्रार्धचारुशिरसे महसे नमस्या ॥ १ ॥
(नान्द्यन्ते)

सूत्रधारः—

तुङ्गोत्तमाङ्गकृतसङ्गतरङ्गिणीकं
दुर्गोचितं कमपि यो वश्यन्गिरीशम् ।
राजानमात्मसखमस्य शिरस्यतानी-
द्धन्वी स विन्दतु जयश्रियमिक्षुधन्वा ॥ २ ॥

(इति पुष्पाञ्जलिं विकीर्य समन्तादवलोक्य सानन्दम्)

असमशरशरासकेलिकारै-
रचिरपचेलिमकेकिनीनिकारैः ।
सरसिजकुशलाङ्कुरप्रकारैः
समजनि शारदवासराधिकारैः ॥ ३ ॥

संप्रति हि,

उदयमुपगतोऽयमब्जबन्धुः
सरसि निमग्नतनुं समुद्धरेन्माम् ।

क. क. १.

इति किल बहिरीषदुच्छ्रितोऽभू-
त्प्रथमपलाशमिषात्करो नलिन्याः ॥ ४ ॥

किं च,

कलमकणिशचारुचञ्चुकोटिं
पथि पथि कीरपरम्परां विशङ्के ।
श्रवणमधुरशालिपालिगीति-
स्वरविजितोक्तितया तृणं चरन्तीम् ॥ ५ ॥

अपि च,

सुखविहितमुरारिवोधमुद्रो
विलसदगस्त्यमहा विकासिबाणः ।
विलसति भुवि शारदावतारो-
ऽपिहितमयूरविजृम्भणो विचित्रम् ॥ ६ ॥

(पुरतश्चक्षुषी विधिपन्सहर्षोन्मेषम्) अहो बहोः कालादुन्मिषितानि
शैलूषपरिषदभिलषितानि ! यदिदानीं विनतविबुधसम्राजो विराजो
हृदयपुण्डरीकाकारे पुण्डरीकपुरे संततकृतसंनिधानमनन्यसामा-
न्यानुभावतया स्वात्मानमेव गोविन्दराजवपुषा सभिकमभिकल्प्य
प्रकाशितेन ताण्डवाडम्बरेणानन्दपरवशतया निद्राणमिव समाक-
लयन्तमुपनिषदेकसमधिगम्याकारमपि सकललोकानुजिघृक्षया चा-
र्मणलोचनगोचरीभावमुपेयिवांसं महीयांसं पुमांसमभिवन्दिदुमाग-
तमच्युतनरपालसुकृतपरिपाकरघुनाथजनधिनाथभुजपरिपालित-
चोलमण्डलमण्डनायमानया निखिलकलाकलापकनकनिकषदृषदा

परिषदा । तदद्य किमप्यभिरूपं रूपकमभिनीय विनोदनीया
विस्मयनीयमनीषोन्मेषा परिषदेषा ।

(नेपथ्याभिमुखमवलोक्य संज्ञापयति ।)

(प्रविश्य)

पारिपार्श्विकः— भाव, किमिति चिन्तातरङ्गितान्तरङ्ग इव दृ-
श्यसे ?

सूत्रधारः— मारिष, इदानीमभीषामुन्मिषत्सरसकविताविस्ताराणां
सभास्ताराणां पुरस्तादनु रूपं किमपि रूपकमभिनिनीषामहे । तत्किं
तादृशमिति चिन्तयति मदन्तरात्मा ।

पारिपार्श्विकः— भाव, किं तथा चिन्तया ? सन्त्येव खलु सा-
हित्यसौहित्यपरिणतमतयः कालिदासप्रभृतयः कवयः ।

सूत्रधारः— सन्त्येव प्रतिदिनप्रबन्धनिर्मातारः पुरातनकविविधा-
तारः । तेषां पुनर्नाट्यप्रबन्धाः प्रायेण दृष्टपूर्वा भवन्त्यमीभिः ।
तदभिनवं तादृशं रूपकमभिनेतव्यमस्माभिः ।

पारिपार्श्विकः— किमेवमपि चिन्तया ? ज्ञायते खलु दन्ति-
द्योतिदिवाप्रदीपविरुदस्य विश्वाभित्रवंशमुक्तामणेरद्वैतविद्याचार्यस्य
सर्वतन्त्रस्वतन्त्रस्य श्रीकृष्णभट्टपौत्रस्य लक्ष्मीभवस्वामिभट्टसुकृत-
परिपाकस्य सामिचित्यविश्वजिदतिरात्रयाजिनः सत्यमङ्गलरत्नखेट-
श्रीनिवासदीक्षितस्य तनयः कामाक्षीगर्भसंभवः श्रीमदर्धनारीश्वर-
दीक्षितगुरुचरणसहजतालब्धविद्यावैशद्यः श्रीराजचूडामणिर्नाम
विद्वत्कविराजचूडामणिः ।

सूत्रधारः—

ध्वन्यध्वन्यधिकं चमत्कृतिकृतो यस्याद्भुताः सूक्तयः
सारस्येन सुधां सुधां विदधते तां शर्करां शर्कराम् ।
सावित्र्याः प्रथमं यमुज्ज्वलगुणं वव्रे स्वयं भारती
षड्भाषाचतुरः स एष भुवनं न ज्ञायते केन वा ॥

पारिपार्श्विकः— तेन हि गर्भसप्तम एव हायने विरचय्य सब-
हुमानमस्माकं हस्ते दत्ता किल कमलिनीकलहंसनामधेया शृ-
ङ्गाररसमणिपेटिका नाटिका ।

सूत्रधारः— मारिष, सम्यगनुस्मारितोऽसि । तद्यावत्परिषदं
विज्ञापयामि । (सप्रश्रयमञ्जलिं बद्ध्वा)

भवतामवलोकनतः प्रयोगविद्यासु परममभ्यासम् ।
सफलयितास्मि प्रकृतिः प्रणयिवचोलालनं हि सताम् ॥
(कर्णं दत्त्वा) किं ब्रूथ— प्रार्थका वयं प्रार्थनीया जाता इति ?

पारिपार्श्विकः— भाव, पारे गिरामस्माकं भाग्यमहिमा; यदि-
दानीं मिलितमेव निखिलैरपि गुणगणैः । पश्य,

कालोऽयं जलभृन्निचोलविगमात्कान्तेन्दुशोभाङ्कुरः
शैलूषागमवावदूकचरणः शंभुः सभानायकः ।
सारस्यैकनिधिः सभा वयममी नाट्ये धूरीणाः कवे-
र्वाणी तस्य दरीधरीति च सुधालज्जाकरीं माधुरीम् ॥

सूत्रधारः— मारिष, तदुच्यतां प्रकृतमेव शरत्समयमधिकृत्य
संगीतकमङ्गीक्रियतामिति संगीतचन्द्रिका ।

(नेपथ्ये)

एहिं किल कलहंसो सारसिआए पुरो सकन्ताए ।

वरिसच्चअरमणिज्जं चुम्बइ राएण कमळिणीकुसुमं ॥

[इदानीं किल कलहंसः सारसिकायाः पुरः स्वकान्तायाः ।

वर्षालयरमणीयं चुम्बति रागेण कमलिनीकुसुमम् ॥]

सूत्रधारः— अहं सम्यगुपगीतमस्मदभिप्रायज्ञया संगीतच-
न्द्रिकया । प्रकृतार्थानुबन्धिनी गाथा ।

पारिपार्श्विकः— भाव, महाराजकलहंसनर्मसचिवभूमिकाधारी
रङ्गशेखरः काञ्चुकेयवेषान्तरितो नटराजश्चेत एवाभिवर्तते । तदा-
वामप्यनन्तरकरणीयाय सज्जीभवावः ।

[इति निष्क्रान्तौ ।

इति प्रस्तावना ।

(ततः प्रविशति विदूषकः काञ्चुकेयश्च ।)

विदूषकः— अए कञ्चुकेअ, कहिं पत्थिदोसि ?

[अये काञ्चुकेय, कुत्र प्रस्थितोऽसि ?]

काञ्चुकेयः— आर्य चक्रवाक, महाराजकलहंसनिदेशेन भवन्तमे-
वाकारयितुम् ।

विदूषकः— अए, किं कुणइ दाणिं पिअवयस्सो ?

[अये, किं करोतीदानीं प्रियवयस्यः ?]

काञ्चुकेयः— आर्य, संप्रत्येव मातुलं महाराजकमलाकरं परिभूय
तदीयदुहितरं कमलिनीं धात्रेय्या सहापहरन्बकोटहतको व्यो-

मयानेन गत इति वार्ताहरमुखादाकर्ण्य अत्तानुशयस्तन्निग्रहाया-
न्तपालस्य स्यालसारसस्य सविधं भ्रमरकमनुप्रेष्य विविक्तदेशा-
भिलाषी मन्मथोद्यानपरिसरे मुक्तामण्डपमेक एवाधिवसति ।

विदूषकः— किं दाणिं प्रजापालनममभि विविक्तदेशाहिजा-
सो जादो पिववअस्सस्स ?

[किमिदानीं प्रजापालनसमये विविक्तदेशाभिलाषो जातः
प्रियवयस्यस्य ?]

काञ्चुकेयः— आर्य श्रूयतां रहस्यम्— पूर्वद्युः किल निशायां
देशान्तरादागच्छता कारण्डवेन समानीतमिति तत्प्रणयिनी का-
रण्डविका किमप्यद्भुतं पुण्डरीकमुकुलं देव्यै सारसिकायै प्राभृती-
कृतवती ।

विदूषकः— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

काञ्चुकेयः— ततश्च तन्मुकुलं कौतूहलात्कथंचन विकासय-
न्तीषु देवीपरिचारिकासु साक्षादरविन्दमन्दिरंवेन्दिरा काचन कु-
मारिका सख्या सह समदृश्यत । ततश्च तां दृष्ट्वा देवी विस्मय-
स्तिमितलोचना पुनःपुनः सानुनयं कुलनामनी तयोरनुयुञ्जाना
यावन्न ताभ्यां कन्यकाभ्यां कथंचिदपि कुलनामनी प्रकाशिते,
तावत्कमलजेति कुमारिकाया मृणालिकेति सख्याश्च नाम विधाय
नाट्यविद्यारसिकतया भरताचार्यहस्ते नाट्यशिक्षायै समर्पित-
वती । तस्यां च कमलजायामानक्तचित्तो महाराज इत्यन्तःपुरे
किंवदन्ती ।

विदूषकः— अहो अवरद्धं मए पिववअस्सस्स, जं आहूदो
गच्छमि ।

[अहो अपराद्धं मया प्रियवयस्यस्य, यदाहूतो गच्छामि ।]

काञ्चुकेयः— किमिदानीं विलम्बकारणमार्यस्य ?

विदूषकः— तेणेव बाळमित्तेण कारण्डवेण देसन्तरे दिट्ठं किं वि-
कण्णआरअणं चित्तफळए ळिहिअं विळोअन्तेण मए अच्चरि-
अत्थिमिदमाणसदाए काळादिपादो ण मुणिओ ।

[तेनैव बालमित्रेण कारण्डवेन देशान्तरे दृष्टं किमपि
कन्यकारत्नं चित्रफलके लिखितं विलोकयता मया आ-
श्चर्यस्तिमितमानसतया कालातिपातो न ज्ञातः ।]

काञ्चुकेयः— किं चित्रविद्याप्यभ्यस्ता कारण्डवेन ?

विदूषकः— ण णवरिअ चित्तविज्जा, इन्द्रजालविज्जा वि ।

[न केवलं चित्रविद्या, इन्द्रजालविद्यापि ।]

काञ्चुकेयः— तत्किं चित्रफलकं गृहीतं महाराजाय दर्शयितुम् ?

विदूषकः— अहं इ ।

[अथ किम् ।]

काञ्चुकेयः— (ऊर्ध्वमवलोक्य) अहो गगनमध्यमध्यास्ते भग-
वान्गभस्तिमाली ! संप्रति हि,

सवितृकिरणपातः शक्यते नैव सोढुं

शिशिरसलिलसिक्तं श्रीगृहं मां नयध्वम् ।

इति पथिकजनानामेयुषां पादमूलं

शरणमिव भजन्त्या संश्रितं छायायाभूत् ॥ १० ॥

तदावामपि महाराजकलहंसपादमूलमेव गच्छावः ।

[इति निष्क्रान्तौ ।

इति मिश्रविष्कम्भकः ॥

(ततः प्रविशति कामयमानावस्थो राजा ।)

राजा--

तद्वक्त्रं शरदिन्दुमण्डलनिभं तं च प्रवालप्रभं

विम्बोष्ठं तदुदारनीरजदलश्रीमोचनं लोचनम् ।

तल्लीलातरलं भ्रुवोश्च युगलं तन्मेचकं कैशिकं

तत्तारुण्यतरङ्गितं वपुरपि स्वान्तं न मे मुञ्चति ॥ ११ ॥

(मदनवाधां रूपयित्वा) हन्त किमत्र करणीयम् ! अतनीयसी हि
सुमबाणवाधा । (आकाशे लक्ष्यं बद्धा) भो भोः पञ्चशर पात-
किन्,

द्वयोः समाना सुमनोवरेषुता

तथा सुपर्वाश्रयधन्वधारिता ।

तथापि दग्धोऽसि दृशा हरेण य-

त्तदेतदस्मद्विधवाधजं फलम् ॥ १२ ॥

(सचमत्कारम्)

विषोपमश्रीकशिलीमुखो भवा-

न्विभर्ति नूनं विषमायुधाभिधाम् ।

न पञ्चवाणीभरणाद्यदेकदा

पतन्ति हा हन्त परःशताः शराः ॥

अथ वा क पुनरिदानीं पुरातनः पञ्चशरः पुष्पबाणः ? दग्ध
एव हि स भगवता पुरविरोधिना । किं त्विदानीम्--

नेत्राग्रौ पुरमाथिना हुतदशां नीते सुमास्त्रे पुरा

पञ्चेषौ पुनरात्ममौलिहरणकुद्दः सरोजासनः ।

अन्यं तस्य विभोः सपत्नमतनुं सृष्ट्वा पुनस्तस्य च

प्रायो वज्रमतन्तनीदिषुतया तूणीरमप्यक्षयम् ॥

(सस्मरणम्) हन्त किमित्यद्यापि चिरयति प्रियवयस्यः !

(ततः प्रविशति विदूषकः ।)

विदूषकः-- अज्ज खु समाआरिदोहिं कञ्चुएअमुहादो पिवव-
अस्सेण । ता मुत्तामण्डवं एव्व गमिस्सम् ।

[अद्य खलु समाकारितोऽस्मि काञ्चुकंयमुखात्प्रियवयस्ये-
न । तन्मुक्तामण्डपमेव गमिष्यामि ।] (इति परिक्रामति ।

(नाटितकेन पुरोऽवलोक्य)

को णु उण एसो कसिणपक्खचउद्दसीसुहाकिरणो विअ सोन्दे-
रमेत्तावासिट्ठतणुजट्ठी मुत्तो विअ विरहो चिट्ठइ । (निरूप्य) अहो
पिववअस्सो एव्व ! (उपसृत्य) जेदु पिववअस्सो चिन्तिअकज्ज-
सिद्धीए ।

[को नु पुनरेष कृष्णपञ्चचतुर्दशीसुधाकिरण इव सौन्दर्यमा-
त्रावशिष्टतनुयष्टिर्मूर्त इव विरहस्तिष्ठति । अहो प्रिय-
वयस्य एव ! जयतु प्रियवयस्यश्चिन्तितकार्यसिद्ध्या ।]

राजा— (स्वगतम्) अवितथफलमस्तु ब्राह्मणवचनम् । (प्रकाशम्)
सखे, उपविश्यताम् ।

विदूषकः— (उपविश्य, स्वगतम्) अहो अण्णारिसो से
मअणसंन्दावो । तह हि—

गण्डो पाणिसरोअणिच्चणिहिओ बाहाउळा ङोअणा
वत्तं पव्वणिसावसाणरअणीणाहप्पिअंभावुअं ।
गत्तं माणमिणाळखण्डसुसमं सासा पमाणाहिआ
सुण्णं हन्त मणं किमत्थ बहुणा सोन्देरसेसो सहा ॥
(प्रकाशम्) वअस्स, किं चिंताउळो विअ पुळोइज्जसि ।

[अहो अन्यादृशोऽस्य मदनसंतापः !

तथा हि—

गण्डः पाणिसरोजनित्यनिहितो बाष्पाकुले लोचने
वक्त्रं पर्वनिशावसानरजनीनाथप्रियंभावुकम् ।
गात्रं म्लानमृणालखण्डसुषमं श्वासाः प्रमाणाधिकाः
शून्यं हन्त मनः किमत्र बहुना सौन्दर्यशेषः सखा ॥
वयस्य, किं चिन्ताकुल इव दृश्यसे ?]

राजा— सखे, किमिव ?

विदूषकः— वअस्स, किं दे चिन्ताणिदाणं दाणिं मह वि गोव-
णिज्जम् ?

[वयस्य किं ते चिन्तानिदानमिदानीं ममापि गोपनीयम् ?]

राजा— सखे, किमात्मनोऽपि गोपनीयमस्ति ? उपन्यस्यते ; श्रूयताम् ।

विदूषकः— ओहिदोहि ।

[अवहितोऽस्मि ।]

राजा— सखे, पूर्वेषुः किल विभावयी कार्यासनादुत्थाय निद्रासुख-
मनुभवन्कमपि हृदयासेचनकं स्वप्नमुपलब्धवानस्मि ।

विदूषकः— कहं विअ ?

[कथमिव ?]

राजा—

आस्थानमण्डपगतानखिलान् नृपाला-
न्यस्थाप्य तत्तदुचितैरुपचारभेदैः ।
उद्यानभूमिमुपगम्य सखे स्थितोऽस्मि
गुञ्जन्मधुव्रतकुले कुहचिन्निकुञ्जे ॥

विदूषकः— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

राजा—

विश्वत्रयीविजयसादरमारवीर-
मौर्वीलतामधुरटङ्कृतिमोहदायि ।
मञ्जीरशिञ्जितमहो मम कर्णसीम्नो-
रायुष्यनाडिमधिकामथ पुष्यति स्म ॥

अनन्तरं च,

कुतुकादहं बहिरुपेत्य कुञ्जतः
कुलशैलतुङ्गकुचभारमन्थराम् ।

सुकृतैरवैक्षिषि सुगन्धिधन्वनः

कुलदेवतामिव कुरङ्गलोचनाम् ॥

(सानुध्यानम्) सखे, तस्याः किल तरललोचनायाः,

सौभाग्यं पदपद्मयोर्यदि जहत्संपल्लवाः पल्लवाः

काठिन्यं कुचकुम्भयोर्यदि कथंकारं स्तुमो भूभृतः ।

वक्त्रं चेत्कमलस्मृतावपि मनो वैलक्ष्यमालम्बते

कान्तिश्चेत्तडितां किमत्र बहुना का वा कथा वर्णने ॥

किं च,

न्यकारो नयनश्रिया जलरुहां न्यायागतं वैभवं

भङ्गो भृङ्गततेरपाङ्गवलनेर्भद्रासनाध्यासनम् ।

शिक्षा चिल्लिकया मनोजधनुषः श्रेयोभरायोजनं

पूर्णेन्दोर्वदनेन्दुना परिभवः पुण्योपनीतं फलम् ॥

अपि च,

कोशागारसमृद्धिरुत्पलरुचां कोपादृहीता दृशा

साम्राज्यस्थितिरङ्गजन्मधनुषः सद्योऽवधूता भुवा ।

बालेन्दोरलिकान्तकेलिकलया वन्दीकृतं वैभवं

कारायां रचिता कचोच्चयरुचा धाराधराणां रुचिः ॥

इतरच्च,

केशाकेशिविलासलालसतमा केशावली वारिदै-

र्वाहूवाहविसाहसैकरसिका वाहायुगी वल्लिभिः ।

धत्ते पाणितलं तलातलिविधौ धाष्टर्यं सरोजश्रिया

पादापादिकृतापदानमसकृत्पादाम्बुजं पल्लवैः ॥

अन्यच्च,

पादाम्भोरुहयोः प्रवालपटली पादद्वयीवाहिका

हस्तालम्बनदानजातकुतुकं हस्ताम्बुजस्याम्बुजम् ।

वक्त्रेन्दोर्मणिदर्पणार्पणविधौ वाञ्छां विधत्ते विधु-

र्धम्मिल्लस्य सुगन्धधूपपुटिकां दाधाति धाराधरः ॥

विदूषकः— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

राजा— सखे, तदात्वे हि मम,

अन्तरङ्गममृताम्बुनिर्झरै-

र्हन्त सिक्तमिव तत्क्षणादभूत् ।

अङ्गजोऽपि दृढकृष्टशिञ्जिनी-

मातनिष्ठ निजचापयष्टिकाम् ॥

विदूषकः— ओसरणेसी खु पञ्चसरपाअई ।

[अवसरान्वेषी खलु पञ्चशरपातकी ।]

राजा— ततश्च,

आवर्ज्य चाटुभिरिमां पुलकैः स्फुरद्भि-

रन्तःप्ररूढमनुरागमिवोद्भिरन्तीम् ।

शय्यां कथंचिदनयं शनकैः कृशाङ्गीं

हंसीं विलासकुपितामिव राजहंसः ॥

ततश्च,

आश्रितापि शयनं कथंचन

व्रीडया विवलिताननाजनि ।

संमुखस्थितिमपीक्षिता मया
साहसं परममन्यताबला ॥

ततश्च,

निद्रया किल निमीलितेक्षणा
लज्जयाथ ललनाशिखामणिः ।
चुम्बिता चिरतरं कपोलयो-
रुन्मिषत्सु पुलकेष्वखिद्यत ॥

ततश्च,

कञ्चुकापनयनोन्मुखे मयि
स्वस्तिकं सुतनुरादधे दृढम् ।
सा तथापि बहिरेव सस्वजे
वञ्चितोरुकुचमर्दनं मया ॥

ततश्च,

रत्नदीपवितथासु फूत्क्रिया-
स्वङ्गना दृशममीलयत्स्वयम् ।
अंशुकं हरति मामके करे
सस्वजे तदवलोकनह्रिया ॥

अनन्तरं च,

किञ्चिदङ्कुरितहासममुष्या
मुञ्च मुञ्च दयितेति वदन्त्याः ।
उन्नमय्य वदनं मयि रागा-
त्पातुमिच्छति सखेऽधरबिम्बम् ॥

विविधैश्चाटुपाठैर्मा विपाठैरिव दुःसहैः ।
हन्त प्रबोधयामासुर्मागधा मन्दमेधसः ॥

ततश्च वैभातिकं निखिलमपि नियमजातं निर्वर्त्य संगीतशालास-
विधमगमम् ।

तत्र च,

अर्धोरुकापिहितचारुनितम्बबिम्बा
स्नेहावसेकसरसीकृतसंधिवन्धा ।
भव्येन्द्रगोपपटबद्धपयोधरा सा
स्वभागता सहसखी सुमुखी समागात् ॥

ततश्च तस्यास्तामरसलोचनायाः,

पूर्वं केलिसखीजनेन किमपि भ्रूसंज्ञया सूचिते
दूरादद्भुतवस्तुदर्शनरसादृष्टिः पतन्ती मयि ।
सद्यः प्रेमतरङ्गिता प्रणयिनी संरूढरागा क्रमा-
दाश्चर्यस्तिमितान्तरा निवृत्ते हन्त त्रपाकबुद्ध्या ॥

तत्क्षणं च,

अङ्गभूरङ्गनापाङ्गमणिशृङ्खलया खलः ।
बबन्ध सुदृढं हन्त मन्मनोगन्धसिन्धुरम् ॥

वयस्य, तस्याश्च तदात्वे,

अभृत निभृतोल्लासो हासोऽधरे परभागता-
मपि च कुचयोः श्वासो वासो व्यधत्त परिश्लथम् ।
अजनि च दृशोस्तुङ्गा शृङ्गारभङ्गिरभङ्गुरा
किमपरमभूच्चिल्लीवल्ली तरङ्गितविभ्रमा ॥

विदूषकः— ता मण्णे, फल्लिदं पिअवअस्समणोरहेणेत्ति ; जं ताए वि हिअअं विसमसरभुअदण्डसोण्डीरपरिचुम्बिअं ।

[तन्मन्ये फलितं प्रियवयस्यमनोरथेनेति ; यत्तस्या अपि हृदयं विषमशरभुजदण्डशौण्डीर्यपरिचुम्बितम् ।]

राजा— वयस्य, तदात्वं किल चतुरतरं कृतं चकोराक्षया ;

यतः—

आलीजनेन सह संदितमन्दहास-

मालापकैतवसुधारसमुद्गिरन्ती ।

व्याजेन मां प्रति कराम्बुजयोर्व्यधत्

सायंतनाम्बुरुहकोरकसामरस्यम् ॥

ततश्च,

अन्वायान्तीमनुपदमसावालिमावृत्तकण्ठं

पश्यन्तीव प्रणयमधुरां प्रापयन्ती दृशं माम् ।

लीलालोलैरलसवलितैर्लीढरागैरपाङ्गै-

र्हत्वा धैर्यं मम गतवती हन्त संगीतशालाम् ॥

तदाप्रभृति मम,

आराद्रतेव सविधं समुपागतेव

चित्रार्पितेव मुकुरे प्रतिबिम्बितेव ।

अग्रे स्थितेव हृदयान्तरस्थितेव

सा मे परिस्फुरति संततमम्बुजाक्षी ॥

विदूषकः— (स्वगतम्) अम्हो दिढअरणिखूढो से अणुराअबन्धो । कहं उण एसो विणोअणिज्जो ? (विचिन्त्य) होदु एव्वम् । (प्रकाशम्) वअस्स, भवन्तळोअणभाअहेअं तं खूवहेअं एदस्स सोन्देरस्स किं अणुकरिस्सदिच्छि मह महन्तो खु संदेहो । तं भवन्तो एव्व एदं सम्मं णिखूविअ अवणअदु ।

[अहो दृढतरनिखूढोऽस्यानुरागबन्धः ! कथं पुनरेष विनोदनीयः ? भवत्वेवम् । वयस्य, भवलोचनभागधेयं तद्रूपधेयमेतस्य सौन्दर्यस्य किमनुकरिष्यतीति मम महान्खलु संदेहः । तं भवानेवैतत्सम्यङ्गिरूप्यापनयतु ।]

[इत्युत्तरीयाञ्चलपिहितं चित्रफलकमादाय समर्पयति ।

राजा— (आदाय विस्मयस्तिमितलोचनं चिरं तन्निध्याय, सविभ्रमौत्सुक्यम्) हन्त ! वृथैव मया सखे खेदोऽनुभूयते । इयमिहैवास्मन्नयनचकोरचन्द्रिका । (निर्वर्ण्य)

दृष्ट्वा संतमसालिरिन्दुकलया दूरेऽपि नो यामिनी

वल्ली कोमलपल्लवा विजयते वार्त्तापि न क्षमारुहाम् ।

शालूरः पुलिनेन भाति तटिनी तावन्न संलक्ष्यते

तन्मन्ये मदनैन्द्रजालिककृतं मायासमुज्जृम्भणम् ॥३९॥

(वदनमवलोक्य सयुक्तिकम्)

अमृतकिरणविम्बान्यम्बुजानां कदम्बा-

न्यनुकलमपि सृष्ट्वा हस्तशिक्षाविधायै ।

सरसिजजनिरद्धा संततोन्निद्रशोभं

वदनकमलमस्या वारिजाक्षया व्यतानीत् ॥ ४० ॥

इतरच्च,

श्रोणीविम्बः सरलपुलिनश्रेणिसब्रह्मचारी

वक्षोजाभ्यामपि च सरणिव्यज्यते कोकयूनोः ।

शीतज्योतिर्वदनकमलश्रीसहायो मृगाक्ष्या

बाढं गाढं नयनरुचिभिर्वद्धसख्यं सरोजम् ॥४१॥

(विमृश्य) सखे, सर्वमिदमनुपपन्नमेव समुपवर्णितमस्माभिः ।

तथा हि—

श्रोणीसाम्यमुपैतु सैकतभरः शीर्यन्समीरैः कथं

वार्त्ता का कुचमण्डलानुकरणे विश्लेषिणोः कोकयोः ।

साहाय्यं वदनश्रियो वितनुतां चन्द्रः कलङ्की कथं

सायं संकुचदब्जमक्षिरुचिभिः सख्यं विधत्तां कथम् ॥४२॥

तदिदानीमेनामनुनयामि ।

अयि सुन्दरि मामनङ्गबाण-

प्रसभापातचिरप्रवृद्धतापम् ।

अवलोकसुधारसाभिषेकैः

सकृदानन्दय संदितोऽञ्जलिस्ते ॥ ४३ ॥

[इति पादयोः पतितुमिच्छति ।

विदूषकः— (स्वगतम्) हन्त चित्तफलअगअं पिअदमं पबक्खं

मण्णेदि पिअवअस्सो ! (प्रकाशम्) वअस्स, किं एदं अकण्डतण्ड-

विअं ? चित्तफलअं किळ एदं ।

[हन्त चित्रफलकगतां प्रियतमां प्रत्यक्षां मन्यते प्रिय-

वयस्यः । वयस्य, किमेतदकाण्डताण्डवितम् ? चित्र-
फलकं किलैतत् ।]

राजा— (सविषादाश्चर्यम्) अहो चित्रकारकरकौशलम् !

निर्वर्णयन्नपि निमेषपराङ्मुखेण

नेत्रेण चित्रफलके लिखितां नताङ्गीम् ।

संबोधितोऽपि भवता यदवैमि सोऽहं

साक्षादिवाक्षिसरणौ परिवर्तमानाम् ॥ ४४ ॥

सखे, निवेदय केन कृतिनेयमालिखिता दयिता ।

विदूषकः— वअस्स, कारण्डवेण विळिहिअ भवन्तस्स पाहुडी-
करणिज्जेत्ति मह हत्थे दिण्णा इमिआ कण्णा ।

[वयस्य, कारण्डवेन विलिख्य भवते प्राभृतीकरणीयेति
मम हस्ते दत्तेयं कन्या ।]

राजा— क पुनरियं कारण्डवेन दृष्टा ?

विदूषकः— वअस्स, माणसपुरादो आअच्छन्तेण तेण अच्छोद-
सरम्मि कस्सिं वि पुण्डरीए सह सहीए णिवसन्ती एसा
दिट्ठा ।

[वयस्य, मानसपुरादागच्छता तेनाच्छोदसरसि कस्मिन्नपि
पुण्डरीके सह सख्या निवसन्त्येषा दृष्टा ।]

राजा— सखे, कथमियं देवीमनुप्राप्ता ?

विदूषकः— सो किळ कारण्डवो साअंसमअसंकुइदं तं

कण्णआरअणगळं पुण्डरीअं आणीय कारण्डविआमुहेण देवीए
पाहुडीकिअवन्तो ।

[स किल कारण्डवः सायंसमयसंकुचितं तत्कन्यकारत्न-
गर्भं पुण्डरीकमानयि कारण्डविकामुखेन देव्यै प्राभृ-
तीकृतवान् ।]

राजा— कथमियं मानुषजनसंचरणाक्षममच्छोदसरस्तीरमधिगम्य
पुण्डरीकमध्यमध्यास्त नास्तिमध्या ?

विदूषकः— एसा किळ कण्णआ पुणो पुणो देवीए साणुणअं
इमं एव्व अत्थं अणुउज्जमाणा वि ण प्पडिवज्जइ पडिउत्तरम् ।

[एषा किल कन्यका पुनः पुनर्देव्या सानुनयमिममेवार्थ-
मनुयुज्यमानापि न प्रतिपद्यते प्रत्युत्तरम् ।]

[राजा पुनश्च साश्चर्यं चित्रफलकमालोकयन्
किमपि विलिख्य विदूषकहस्ते प्रयच्छति ।

विदूषकः— (प्रतिगृह्य मनसि वाचयित्वा) अहो ज्ञात्ति एव्व णिर-
वज्जसरसपज्जणिम्मणणेउणी वयस्सस्स !

[अहो ज्ञात्तित्येव निरवद्यसरसपद्यनिर्माणनैपुणी वयस्यस्य !]

[इति श्लाघमानः किमपि विलिख्य राज्ञे दर्शयति ।

राजा— (विलोक्य सश्लाघम्) साधु सखे साधु । अस्मदभिल-
षितानुगुणमेव भवता विलिखितम् ।

यतः,

प्रणयापराधशमनाय सुभ्रुव-

श्रणारविन्दमरुणाम्बुजप्रभम्

मम मानसं मकुटभूमणीगणै-

रसिताम्बुजद्युति विधातुमीहते ॥ ४५ ॥

विदूषकः— किं दाणीं एव्व मुणिज्जइ मह परेज्झिअविण्णाणणे-
उणी वअस्सेण ?

[किमिदानीमेव ज्ञायते मम परेज्झितविज्ञाननैपुणी वयस्येन ?]

राजा— सखे, यथेदं देवी न जानाति, तथा संरक्ष्य समये
मद्विनोदनाय देयम् । [इति विदूषकस्य हस्ते चित्रफलकमर्पयति ।

(ततः प्रविशति देवी मृणालिका च ।)

देवी— मिणाळिए, किं तुह पिअसही कमळआ तेषु
तेसु णडणकळारहस्सोवदेसग्गहणेषु भरआआरिअं ण किलेस-
अदि ?

[मृणालिके, किं तव प्रियसखी कमलजा तेषु तेषु नटन-
कलारहस्योपदेशग्रहणेषु भरताचार्यं न क्लेशयति ?]

मृणालिका— देवि, ताए णडणोवदेसग्गहणकोसळळेसकहणं
वि अदिट्ठणणडणणेउणीआणं अच्चुत्ती विअ पडिभाइ । ता अज्ज
एव्व रत्तीए पच्चक्खीकरिज्जदु भवदी ताए णडणकोसळम् ।

[देवि, तस्या नटनोपदेशग्रहणकौशललेशकथनमप्यदृष्टतन्न-
टननैपुणीकानामत्युक्तिरिव प्रतिभाति । तदद्यैव राज्ञौ
प्रत्यक्षीकरोतु भवती तस्या नटनकौशलम् ।]

देवी— अये, बओडहदअदुरीहिदं मुणिअ अज्ज पज्जाउळं मह
हिअअम् । ता तस्सि णिग्गहीदे ताए णडणकोसळं अज्जउत्तेण

सह एव पेक्खिस्सं । दाणिं उण भज्जउत्तं एव्व बओहहदभ-
समुत्सादणस्स उस्साहइदुं गच्छम्मो ।

[अये बकोटहतकदुरीहितं श्रुत्वाद्य पर्याकुलं मे हृदयम् ।
तत्तस्मिन्निगृहीते तस्या नटनकौशलमार्यपुत्रेण सहैव
प्रेक्षिष्ये । इदानीं पुनरार्यपुत्रमेव बकोटहतकसमुत्सा-
दनायोत्साहयितुं गच्छावः ।

[इत्युपसर्पतः ।

राजा— (देवीं दृष्ट्वा) इत इतो देवी ।

[इत्युत्थाय करे गृहीत्वा आसने निवेशयति ।

विदूषकः— सोत्थि भोदीए ।

[स्वस्ति भवत्यै ।]

राजा—अपि कुशलं देव्यै ?

देवी— अज्जउत्त, कुदो मे कुसळं भवन्तम्मि बओहहदअं उवे-
क्खमाणे ?

[आर्यपुत्र, कुतो मे कुशलं भवति बकोटहतकमुपेक्षमाणे ?]

राजा— देवि, तव कनिष्ठमातुः कमलालयायाः भर्त्ने मम च
मातुलाय कमलाकराय द्रुह्यत्यपि बकोटे कथं ममोपेक्षासंभावना
भवत्याः ? पूर्वमेव तदुत्सादनार्थं त्वत्सहजाय सारसाय भ्रमरकहस्ते
प्रेषितास्माभिः पत्रिका । तदनुपदमेव समागमिष्यति जयाशंसी
भ्रमरकः ।

(प्रविश्य)

दौवारिकः— जयतु जयतु देवः । देव, ख्यालसारसकाशा-
दागत्य भ्रमरको द्वारं तिष्ठति ।

राजा— प्रवेश्यतां सत्वरं भ्रमरकः ।

दौवारिकः— तथा ।

[इति निष्क्रान्तः ।

(प्रविश्य)

भ्रमरकः— जेदु देवो । देव, एसा अंतपाळसाळसारसस्स
विण्णावणा ।

[जयतु देवः । देव, एषा अन्तपालस्यालसारसस्य
विज्ञापना ।]

[इति भूर्जपत्रं भूमौ निक्षिपति ।

राजा— कः कोऽत्र भोः !

(प्रविश्य लेखकः पत्रमादाय वाचयति ।)

“स्वस्ति श्रीराजाधिराजपरमेश्वराणां महाराजकलहंसानां चरणार-
विन्दभद्रपीठयोर्नमस्कृत्य स्वामिनामन्तपालः सारसो विज्ञापयति—
स्वामिनामाज्ञापनचीटिका शिरसा धृता । स्वामिनामनुमतमेवेद-
मिति ततः पूर्वमेव मया चतुरतरमखिलमपि चतुरङ्गबलं सज्जी-
कृत्य बकोटहतकं पशुमारं मारयित्वा यथापूर्वमार्यक्रमलाकरः
पतिष्ठापितः । कमलिनी तु सह धात्रेय्या कुत्र वा तेन हतकेन
निहितेति न ज्ञायते । प्रतिदिशं च परःशताः प्रणिधयस्तदन्वेष-
णाय प्रेषिताः । ततः परं स्वामिन एव कर्तव्येषु प्रमाणम्” इति ।

राजा— (स्वगतम्) नूनमियमेव कमलजा कमलिनी भवेत् ।
(प्रकाशम्) साधु सारस साधु । लेखक, अस्मद्वाचाभिधीयतां
कोशाधिकारी पूर्णपात्रेण संभावनीयोऽयं भ्रमरक इति ।

लेखकः— तथा ।

[इति भ्रमरकेण सह निष्क्रान्तः ।

राजा— देवि, श्रुतं किल श्रोतव्यम् ?

देवी— अज्जउत्त, जाव वच्छाए कमळिणीए उत्तन्तो ण सुणि-
ज्जइ दाव ण पडिठ्ठिअं होइ मे हिअअम् ।

[आर्यपुत्र, यावद्वत्सायाः कमलिन्या वृत्तान्तो न श्रूयते
तावन्न प्रतिष्ठितं भवति मे हृदयम् ।]

राजा— (निमित्तं सूचयित्वा) देवि, तस्याश्चानुपदमेव शुभोदकतां
श्रोष्यसि ।

मृणालिका— (स्वगतम्) किं दाणिं एव्व कहइस्सं भूदत्थम् ?
(विचार्य) ण अअं ओसरो; समए एव्व पअडीकरोमि ।

[किमिदानीमेव कथयिष्यामि भूतार्थम् ? नायमवसरः ;
समय एव प्रकटीकरोमि ।]

(नेपथ्ये)

वैतालिकः— सुखाय भवतु सायंतनी संध्या देवस्य । सं-
प्रति हि—

आलिङ्ग्य प्रवसन्प्रियाः कमलिनीरात्मीयविम्बच्छला-

द्भव्यालक्तकविभ्रमं वितनुते भास्वान्प्रतीच्या दिशः ।

किं चोदञ्चति सूक्ष्मभानुकिरणश्रेणीपुरःपुञ्जितं

संध्यानानटदिन्दुशेखरजटासज्जद्वनाभं तमः ॥ ४६ ॥

राजा— देवि, तदन्तःपुरमेव प्रविशतु भवती । आवामपि
समुपास्य संध्यामनुपदमेव तत्र गच्छावः ॥

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति प्रथमोऽङ्कः ॥

द्वितीयोऽङ्कः ॥

(ततः प्रविशति सुमोत्थितो विदूषकः ।)

विदूषकः— (सतन्द्रं करेण करं निष्पीडयन्टं प्रमृज्य) ही ही
अहो मे उअरंभरित्तणम् ! जं दाणिं ताहिं ताहिं अन्तेउरवहूहिं
भट्टिणो पिअवअस्सोत्ति साअरं समप्पिअं ळड्डुअखण्डजाळं
कण्ठदग्धं भक्खिअ एत्थ एव्व चउस्साळन्तरे बम्हणिं वि विम्ह-
रिअ णिहाए बळामोडिओम्हि । (सस्मरणं शिरोभागमवलोक्य)
हद्धि हद्धि ण दीसइ मए उवधानीकिदं तं चित्तफळअम्,
जं देवीदंसणपहादो रक्खणिज्जंत्ति पिअवअस्सेण दिण्णम् ।
(विचिन्त्य) णूणं इदो तदो संचरन्तेण देवीपरिअणेण णिहापर-
वसं मं वञ्चिऊण ओहरिदं हवे । (इति सविषादं परिभ्रमन्नुत्तरी-
याञ्चलमवलोक्य) हद्धि हद्धि कोवि एसो दुट्ठदव्वीकरो कुण्ड-
ळिओ मह उत्तरीअञ्चळं ओळम्बेदि । (इति सभयकम्पमुत्तरी-
यमधस्तात्प्रक्षिप्य) दिट्ठिआ अणेण ण दट्ठोम्हि । अज्ज पुणो वि
माअराए गव्भादो णिग्गदोम्हि । णं दाव दण्डकट्टेण पहरिस्सं ।
(इति तथा कृत्वा) हन्त दाणिं वि ण मुञ्चइ एसो कुण्डळणं ।
ता मण्णे दण्डपादेण मारिदोत्ति । (उपसृत्य) अहो मे अकण्ड-
भीरुदा ! एसा का वि पत्तसंपुडिआ । (विमृश्य) णूणं एसा
केण वि देवीपरिअणेण अकण्डभीरुअं मं परिहसिदुं एत्थ णि-
बद्धा । होदु, किं एत्थ अक्खराइत्ति पेक्खिस्सं । (इति पत्रसंपु-
टिकामुन्मुच्य मनसि वाचयन्) किं एदं ? पिअवअस्सं उद्दिसिअ

कमलआए महणलेहो विअ । (विचिन्त्य) अज्ज खु ताए पिअ-
सही मिणाळिआ दरसिढिलणिहेण मए एत्थ संचरन्ती विअ
दिट्ठा । ताए णूणं महाराअस्स एसो दंसइस्सदित्ति एसा पत्तसं-
पुडिआ णिवद्धा । जुज्जइ अ एदं । जं सा कमलआ पिअ-
वअस्सासत्तमाणसेत्ति सुणिज्जदि । (विमृश्य सद्वर्षम्) णूणं इमाए
एव मिणाळिआए णिअसहीविणोदणस्स तं चित्तफळअं वि
ओहरिदम् । (पुरोऽवलोक्य) एसो एआई पिअवअस्सो समाअ-
च्छइ । ता णं इमं पत्तसंपुडिअं दंसऊण किं वि उज्जीवइस्सं ।

[ही ही अहो मे उदरंभरित्वम् ! यदिदानीं ताभिस्ताभि-
रन्तःपुरवधूभिः भर्तुः प्रियवयस्य इति सादरं समर्पितं
लड्डुकखण्डजालं कण्ठदघ्नं भक्षयित्वात्रैव चतुःशाला-
न्तरे ब्राह्मणीमपि विस्मृत्य निद्रया बलात्कृतोऽस्मि ।
हा धिक् हा धिक् न दृश्यते मयोपधानीकृतं तच्चि-
बफलकम्, यद्देवीदर्शनपथाद्रक्षणीयमिति प्रियवय-
स्येन दत्तम् । नूनमितस्ततः संचरता देवीपरिज-
नेन निद्रापरवशं मां वञ्चयित्वापहृतं भवेत् । हा
धिक् हा धिक् कोऽप्येष दुष्टदर्वीकरः कुण्डलितो ममो-
त्तरीयाञ्चलमालम्बते । दिष्ट्यानेन न दष्टोऽस्मि ।
अद्य पुनरपि मातुर्गर्भाभिर्गर्गतोऽस्मि । एनं तावदण्ड-
काष्ठेन प्रहरिष्यामि । हन्तेदानीमपि न मुञ्चयेष
कुण्डलनाम् । तन्मन्ये दण्डपातेन मारित इति ।
अहो मे अकाण्डभीरुता । एषा कापि पत्रसंपुटिका ।
नूनमेषा केनापि देवीपरिजनेनाकाण्डभीरुकं मां परि-

हसितुमत्र निबद्धा । भवतु, किमत्राक्षराणीति प्रेक्षि-
ष्ये । किमेतत् ? प्रियवयस्यमुद्दिश्य कमलजाया
मदनलेख इव । अद्य खलु तस्याः प्रियसखी मृणालिका
दरशिथिलनिद्रेण मयात्र संचरन्तीव दृष्टा । तथा नूनं
महाराजस्यैष दर्शयिष्यतीति एषा पत्रसंपुटिका नि-
बद्धा । युज्यते चैतत् । यत्सा कमलजा प्रियवयस्यासक्त-
मानसेति श्रूयते । नूनमनयैव मृणालिकया निजसखी-
विनोदनाय तच्चित्रफलकमप्यपहृतम् । एष एकाकी
प्रियवयस्यः समागच्छति । तदेनमिमां पत्रसंपुटिकां
दर्शयित्वा किमप्युज्जीवयिष्यामि ।] [इत्युपसर्पति ।

(ततः प्रविशति उत्कण्ठितो राजा ।)

राजा—

पर्यावृत्तपयोधरं विवलितप्रत्यग्रमुक्तालतं

साचीकृत्य मुखारविन्दमनघं सव्याजमेणीदृशा ।

शृङ्गारैकरसैरपाङ्गवलनैश्चेतो हृतं यत्तदा

प्रत्यावृत्तिकथामपि स्मरति न प्रायस्तदद्यापि मे ॥

विदूषकः— (उपसृत्य) जेदु पिअवअस्सो ।

[जयतु प्रियवयस्यः ।]

राजा— सखे, उपविश्यताम् ।

[विदूषकः उपविशति ।]

राजा— (सानुध्यानम्)

मुधाकृतसुधाकरं मुकुरमण्डलीसंपदा-

मसासहि सरोरुहामपि च गर्वसर्वकषम् ।

परिस्फुरति मे पुरः प्रसवसायकप्राभृतं
मृदुस्मितमरीचिकं मृगदृशो मुखाम्भोरुहम् ॥ २ ॥

(सवितर्कम्)

साधारणानि पृथिवीसलिलादिमानि
सत्यं कदापि न हि कारणतां भजेयुः ।
शक्तः स्वभूरपि न सृष्टिविधावमुष्याः
को वा विधिस्तदिह कानि च कारणानि ॥ ३ ॥

(विमृश्य) इदमिह तत्त्वम् ।

शङ्खान्तर्नभसा नभो नवसुधासारेण पाथस्तथा
श्रीखण्डाचलमारुतेन मरुतं ज्योतिस्तदिज्ज्योतिषा ।

कर्पूरोत्करकर्दमेन मृदमप्युत्पाद्य पुष्पेषुणा
चेतो वञ्चयितुं मदीयमह हा सेयं समुत्पादिता ॥ ४ ॥

(विदूषकं प्रति) सखे, सखेदमिदं हृदयं केन बोपायेन विनोदयामि ?

विदूषकः— (स्वगतम्) हन्त गाढं निवडिओ एसो सुमसरस-
वरवाउरासु । तह वि णं खणमेत्तं परिहासिअ पत्तसम्पुडिअं
दंसइस्सम् । (प्रकाशम्) वयस्स, किं आणइस्सं मोदअखण्डाह ?

[हन्त गाढं निपतित एष सुमशरशबरवागुरासु । तथा-
प्येनं क्षणमात्रं परिहस्य पत्रसंपुटिकां दर्शयिष्यामि ।
वयस्य, किमानेष्ट्यामि मोदकखण्डानि ?]

राजा— नायमवसरः परिहासस्य । संप्रति हि—

आलिम्पेद्यदि चन्दनैरतिघनैरङ्गं पटीराचलः
सिञ्चेत्किं च सुधाकरो यदि सुधासारोर्मिकाशीकरैः ।

प्रालेयक्षितिभृत्स्वयं यदि हिमप्राग्भारतः प्लावये-
त्संतापः स्मरदीपितो मम तदा शान्तिं भजेत क्षणम् ॥

(विचिन्त्य) सखे, किमेवं तामपि तरललोचनां तरलयति चित्तजन्मा ?

विदूषकः— (स्वगतम्) एसो एव ओसरो पत्तसंपुडिआदंस
णस्स । (प्रकाशम्) णाहं देवणो । एसा उण का वि सउण-
सम्पुटिआ । ता एत्थ सउणं पेक्खदु भवन्तो ।

[एष एवावसरः पत्रसंपुटिकादर्शनस्य । नाहं दैवज्ञः ।
एषा पुनः कापि शकुनसंपुटिका । तदत्र शकुनं पश्यतु
भवान् ।]

[इति पत्रसंपुटिकामर्पयति ।

राजा— (सबहुमानमादाय सप्रणिधानमवलोकयन्सखेदम्)

गात्रे गात्रे गलदुपरमो गाढरूढः प्रकम्पो
हस्तन्यस्तं हर हर हठादाक्षिपत्येव पत्रम् ।
नीरन्ध्रं द्राङ् निरवधितया निष्पतन्वाष्पपूरो
दृष्टिं रुन्दे दृढतरमहो दैवमस्मद्विरोधि ॥ ६ ॥

तदिदानीं सखे, भवतैव वाच्यताम् । [इति विदूषकहस्ते ददाति ।

विदूषकः— (प्रतिगृह्य वाचयति ।)

सदृशी तवेति गर्वस्त्वयि मे मन इत्यसाक्षिकं वचनम् ।
किमिह बहुनेत्युपेक्षा त्वमेव जानासि करणीयम् ॥ ७ ॥

राजा— अहो गीर्वाणवाण्यामपि कीरवाण्याः प्रावीण्यम् । (स्वय-
मेव 'सदृशी तव' इत्यादि पठन्)

सुधामधुरिमस्मृतावपि हरेः स्मरन्ती तथा
नवेशुरसमाक्षिकश्रियमधिक्षिपन्ती भृशम् ।
कचाकचिविधायिनी सरसयापि मृद्रीकया
वचोरचनचातुरी वरतनोः कथं वर्ण्यताम् ॥ ८ ॥

(विदूषकं हस्तेन गृहीत्वा)

अपि नाम सखे, तस्या एव तामरसलोचनायाः सदृशानुराग-
पिशुनोऽयं मदनलेखः ?

विदूषकः— अह इं ।

[अथ किम् ।]

राजा— (पुनः पुनः सदृशी तवेत्यादि पठित्वा)

कान्तास्वहस्तलिखितं सदृशानुराग-
कर्णेजपं सरसबन्धमिमं निशम्य ।

सौधाकरैरिव करैरभिषिच्यमानं
चेतोऽधुना किमपि निर्वृतिमभ्युपैति ॥ ९ ॥

विदूषकः— जुत्तं एदं, सरिसं एदं, जं परोप्परसमाअमं
अन्तरेण वि सरिसाणुराओ एव्व हि जुवाणं पोम्मिणीदिण-
अराणं विअ किं वि कोदूहळं उळ्ळासेइ ।

[युक्तमेतत्, सदृशमेतत्, यत्परस्परसमागममन्तरेणापि
सदृशानुराग एव हि यूनोः पद्मिनीदिनकरयोरिव कि-
मपि कौतूहलमुल्लासयति ।]

राजा— सखे, कथमिदमुपलब्धं भवता ?

विदूषकः— एवं विअ ।

[एवमिव ।]

[इति कर्णे कथयति ।]

राजा— एतादृशानां भागधेयानामभाजनमात्मानं मन्यमानमिदं
न विश्वसिति मे हृदयम् ।

विदूषकः— मइ वि एवं अविस्साससीळस्स तुह कहं अप्पा-
णम्मि वा विस्सासो ?

[मध्यप्येवमविश्वासशीलस्य तव कथमात्मनि वा विश्वासः ?]

राजा— (स्पर्शमभिनीय सोद्वेगम्) कोऽयमिहाकुलयति मामविरतं
कुक्कूलानलकणगणविकिरणेन ?

विदूषकः— (स्वगतम्) हन्त चन्दिआपरिमळं एव्व कुक्कूळणळं
आकळेदि ।

[हन्त चन्द्रिकापरिमलमेव कुक्कूलानलमाकुलयति ।]

राजा— (विमृश्य) अहो मम भ्रान्तिः ! संप्रति हि,

कन्दलन्ति कतिचित्तमोमुषः

कैरवस्फुरणकेलिकापुषः ।

विप्रयुक्तजनतैकविद्विषः

पञ्चषाः शिशिररोचिषस्त्विषः ॥ १० ॥

विदूषकः— वअस्स, पेक्ख पेक्ख—

आसावारविळासिणीकुअतडीपाटीरचच्चाइद ।

कंदप्पद्विवकणजाहचमरीवाळप्पपंचप्पहा ।

सग्गाजलवेणिआसहअरी तेळ्ळोक्कसोहत्तली-
सोहाळेवचमक्किअब्भमअरी जोण्हा समुज्जिम्भइ ॥

[वयस्य, पश्य पश्य,
आशावारविलासिनीकुचतटीपाटीरचर्चायिता
कंदर्पद्विपकर्णजाहचमरीवालप्रपञ्चप्रभा ।
स्वर्गङ्गाजलवेणिकासहचरी त्रैलोक्यसौधस्थली-
सौधालेपचमत्कृतिभ्रमकरी ज्योत्स्ना समुज्जृम्भते ॥]

राजा— सखे, संप्रति हि,

तारकाण्डपटले प्रथमाब्धे-
वीचिभिर्वियति दूरविकीर्णे ।
राजहंस इव तत्प्रविचेतुं
शीतदीधितिरितः समुदेति ॥ १२ ॥

अपि च,

लक्ष्यचिह्नकिटिपोतकमुच्चै-
रायंतांशुचयगाढनिबद्धम् ।
चन्द्रमण्डलमिदं विषमेषो-
वर्तशाटवलयं परिशङ्के ॥ १३ ॥

(निर्वर्ण्य)

विकसन्मृदुस्मितमरीचिवीचिकं
वदनारविन्दमतुलं मृगीदृशः ।
तुहिनांशुमण्डलमिदं दरस्फुर-
न्नवकौमुदीकमनुकर्तुमीहते ॥ १४ ॥

तदेनमतिदुर्लभार्थाभिलाषदुर्ललितं रोहिणीवल्लभं किमप्यु-
पालभे ।

तन्वङ्गीवदनारविन्दसुषमासाम्यैषिणा कौतुका-
दिन्दो मन्दमते त्वया कचभरस्थाने कलङ्कः कृतः ।
निक्षिप्तं च तथा विलोचनपदे नीलाम्बुजं सौहृदा-
द्यद्यप्यस्तु तथापि तत्क भवतः स्वाभाविकं सौरभम् ॥

हन्त स एष दोषाकरो निजाभिलाषपरिहासपरं मामधिगत-
रोष इव परुषतरैः करैर्विशोषयति ! तदद्य कुत्र वावशिष्टामपि दीर्घ-
यामां त्रियामामतिवाहयामि ?

विदूषकः— वअस्स, तुह किळ मणोरहसिरी कमळआ णट्टसि-
क्खाजणिअसमावणोदणस्स पडिणिसं वम्महुज्जाणं मिणाळिआमे-
त्तसहाआ अहिवसइत्ति मए सुदम् । ता अम्हे वि तहिं गच्छम्मो ।

[वयस्य, तव किल मनोरथश्रीः कमलजा नाट्यशिक्षा-
जनितश्रमापनोदनाय प्रतिनिशं मन्मथोद्यानं मृणालि-
कामात्रसहाया अधिवसतीति श्रुतं मया । तदावामपि
तत्र गच्छावः ।]

राजा— तर्हि समादर्शय मन्मथोद्यानमार्गम्, येन गत्वा प्रिय-
तमालोकनेन जन्म सफलयामि ।

विदूषकः— इदो इदो ।

[इत इतः ।]

[उभौ परिक्रामतः ।]

राजा— [पुरे निर्दिश्य] सखे, ममेदानीं पटीरवसुधाधरतटीपटी-

रलताकुटीरवाटीपरिसरचक्रमक्रमचतुरगन्धवहस्तनंधयमन्दमन्दा-
न्देलितमाकन्दकुसुमनीरन्ध्रनिःप्यन्दमानमकरन्दरसतुन्दिलमिलि-
न्दसुन्दरीजनमधुरझंकाररवशृङ्गारितहरिदन्तरम्, उत्फुल्लनवरक्ता-
शोकस्तबकरागानुमितलक्षारुणवसन्तलक्ष्मीपादविन्यासम्, अ-
न्याहशरामणीयकधन्यम्, सविधसरसीजलविहरमाणसरस्वतीसुहृ-
द्यानं मन्मथोद्यानं कन्दलयति हृद्यानन्दभरममन्दतरम् । तदत्र
प्रविशावः ।

[उभौ प्रवेशे नाटयतः ।

राजा— (समन्तादवलोक्य)

आताम्रैर्नवपल्लवैः पटकुटीलक्ष्मीं द्रुमास्तन्वते
मत्तो भृङ्गगणश्च यामिकधुरां धत्तेऽभितो बम्भ्रमन् ।
माद्यत्कोकिलकूजितं कलयते सेनारवाडम्बरं
तन्मन्ये शिविरं मनोजनृपतेराराममारादिमम् ॥ १६ ॥

(अन्यतो दत्तदृष्टिः)

उद्दामस्तबकस्तनामलिरवव्याजेन संलापिनीं
निश्च्योतन्मकरन्दविन्दुनिवहस्वेदाम्बुसिक्ताङ्गकाम् ।
रज्यत्कोमलपल्लवाधरदलामालिङ्ग्य वल्लीवधू-
माधत्ते मुकुलच्छलेन पुलकं माकन्दशाखी युवा ॥ १७ ॥

(परतः परिक्रम्य सोद्वेगम्)

हन्त किमित्यागतमत्याहितस्थाने । यतः,
नवसौरभोच्चलितभृङ्गपङ्क्ति-
करवालिकामहह कामपातकी ।

विधुनोत्युक्तजनबाधनोन्मुखः

कलकण्ठनिःस्वनकठोरहुंक्रियः ॥ १८ ॥

तदन्यतो गच्छामि ।

(इति परिक्रम्य सोन्मादम्)

आपादचूडमसितांशुकपल्लवेन

हन्तावकुण्ठय परिशोधयितुं मनो मे ।

सौरभ्यसंपदनुमेयतनुः पुरस्ता-

त्संजीवनौषधिरियं मम संनिधत्ते ॥ १९ ॥

तदेनामनुनयामि । (उपसृत्य)

अवकुण्ठनशाटमङ्गका-

त्कलकण्ठीनिनदे तिरस्कुरु ।

भवतु क्षणमात्रमम्बुदा-

वरणात्क्षिप्ररुचिर्विनिर्गता ॥ २० ॥

विदूषकः— (स्वगतम्) हन्त उम्मत्तो विअ संवुत्तो! का गई ?

(प्रकाशम्) कहिं दाणिं एत्थ तुह पिअदमा ?

[हन्त उन्मत्त इव संवृत्तः! का गतिः! कुत्रेदानीं तव
प्रियतमा?]

राजा— (निरूप्य सनिर्वेदम्)

अभिजातसौरभझरीसरीसृप-

द्वमरीकदम्बकनिरन्तरीकृता ।

प्रतिभाति कापि नवमालतीलता

पुरतो हतोऽस्मि न पुनर्मृगेक्षणा ॥ २१ ॥

(इत्यपरतः परिक्रामितनाटितकेन स्पर्शसुखमभिनीय साश्चर्यम्)

चञ्चच्चन्द्रकरद्रवच्छशिशिलासौधप्रणालीगल-

द्धारापातविशीर्णशीकरपरीरम्भप्रियंभावुकाः ।

सौरभ्यातिशयातिलुभ्यदलिनीशंकारशृङ्गारिताः

किं न्वेतन्मरुदङ्कुरा मम मनःकौतूहलं तन्वते ॥ २२ ॥

(सपरामर्शम्) नूनममी सारङ्गनयनाङ्गसङ्गतस्फुरितभागधेया भवेयुः । यावदेतदनुसारेण तामेणीदृशमन्विष्यामि ।

[इति परिक्रामति ।

(नेपथ्ये)

हळा कमलए, कहिं वा मं वि उज्झिअ सअं एव्व किं वि किं वि मन्तअन्ती सुरहिळणीसाससोरहभरभससंचळिअचंचरिअचउरझंकारसमाअण्णणसमअणीरन्धणिवडन्तणअणसळिळधारासेअणणहंपअजंवाळदुग्गमे मग्गे पञ्चसाइ पदाइ गदुअ दुव्वहणिअम्बविम्बभरणदुव्वळोरुक्कण्डा पदे पदे बळिअं खळसि ? ता चिट्ठ चिट्ठ । मं हत्थे ओळंबेहि ।

[सखि कमलजे, कुत्र वा मामप्युज्झित्वा स्वयमेव किमपि किमपि मन्त्रयमाणा सुरभिलनिःश्वाससौरभभरभससंचलितचञ्चरीकचतुरझंकारसमाकर्णनसमयनीरन्ध्रनिपतन्नयनसलिलधारासेचनखंपचजम्बालदुर्गमे मार्गे पञ्चषाणि पदानि गत्वा दुर्वहनितम्बविम्बभरणदुर्वळोरुक्कण्डा पदे पदे बलवत्स्खलसि ? तत्तिष्ठ तिष्ठ । मां हस्ते अवलम्बस्व ।]

राजा— (आकर्ण्य पुरोऽवलोक्य सानन्दम्)

एकेनात्मसखीं करेण मृदुना हस्तेऽवलम्ब्यापरं

मध्ये न्यस्य सुदुर्वहोरुजघनश्रान्तोरुक्कण्डद्वयम् ।

उद्वेल्वसितानुकम्पितकुचस्रस्तोत्तरीयाञ्चलं

सांनिध्यं समुपैति संप्रति दृशोरस्माकमाद्यो रसः ॥

(ततः प्रविशति मृणालिका कमलजा च ।)

कमलजा— (स्वगतम्) किं णु खु मह मअणळेहं अज्जचक्कवाओ महाभाअस्स दंसइस्सदि ? दंसिए वा तस्स किं सुमरणविसईभविस्सम् ? (विचिन्त्य) अह वा एआरिसाणं भाअहेआणं मह मन्दभाइणीए का कहा ?

[किं नु खलु मम मदनलेखमार्यचक्रवाको महाभागाय दर्शयिष्यति ? दर्शिते वा तस्य किं स्मरणविषयीभविष्यामि ? अथ वा एतादृशानां भागधेयानां मयि मन्दभागिन्यां का कथा ?]

मृणालिका— (स्वगतम्) अहो एदाए अदिभूमिं गओ विरहसंदावो ! तह हि— दाणिं इमाए,

णीसाससोरहभरापडिआळिपंती

तापाउळा पडइ पुप्फरसम्मि सीदे ।

देहाणळेण अ भिसं अमिअंपण्ण

तम्मन्ति अन्तिअळदाणवपळ्ळवाइ ॥ २४ ॥

(प्रकाशम्) हळा, किळन्तासि दुव्वहणिअम्बभरेण । ता एत्थ णिरन्तरकोरइअणोमालिआळदंतरकोडरणिहुअमहुअरकुळकळरव-

दिण्णकण्णूसवे आवुन्तविअवउळकुसुमविसिमरमधूळिआसीअ-
ळतळे ळदाधरे उवविसम्हे ।

[अहो एतस्या अतिभूमिं गतो विरहमंतापः ! तथा हि—
इदानीमस्याः,

निःश्वाससौरभभरापतितालिपङ्क्ति-

स्तापाकुला पतति पुष्परसे शीते ।

देहानलेन च भृशममितं पचेन

ताम्यन्ति अन्तिकलतानवपल्लवानि ॥

सखि, क्लान्तासि दुर्वह्नितम्बभरेण । तदत्र निरन्तरको-
रकितनवमालिकालतान्तरकोटरनिभृतमधुकरकुलकल-
रवदत्तकर्णोत्सवे आवृन्तविकचकुलकुसुमविस्मरमधू-
लिकाशीतलतले लतागृहे उपविशाव ।]

[इत्युपविशतः ।

राजा— सखे, यावदावामप्यस्यैव लताभवनस्य पश्चिमभागे नि-
गूढावनयोः परस्परविसम्भालापेषु दत्तकर्णौ भवाव ।

[इत्युभौ तथा कुरुतः ।

विदूषकः— वअस्स, दिट्ठिआ उवणदं दे णअणभाअहेअं । ता
एहि एव्व अच्छीइं सफळेहि ।

[वयस्य, दिष्ट्या उपनतं ते नयनभागधेयम् । तदिदानीमेव
अक्षिणी सफल्यस्व ।]

राजा— (आपादचूडमवलोक्य) संप्रति सखे, पश्य पश्य,

पादाम्भोजादभिमुखतया कान्तिपूरेषु खेल-

आभीकूपे नयनशफरो मामको हन्त मग्नः ।

भूयो रोमावलिरुचिज्ञरीपातलोभादुदञ्च-

न्नासाभूषाकपटवडिशे कीलितोऽभूदमुण्याः ॥ २५ ॥

विदूषकः— (निर्वर्ण्य) वअस्स, एदाए वि बलिअं पदंसेदि
पञ्चसरो णिअभुअदण्डसोण्डीरं । तह हि एसा—

पाण्डिमणिमगमुत्ती

निभिघणणीसासखिण्णविम्बोट्ठी ।

करकमळसाइअमुही

मुत्तो विरहो विआभाइ ॥ २६ ॥

[वयस्य, एतस्यामपि बलवत्प्रदर्शयति पञ्चशरो निजभुज-
दण्डशौण्डीर्यम् । तथा हि एषा—

पाण्डिमनिमगमूर्ति-

निर्घृणनिःश्वासखिन्नविम्बोष्ठी ।

करकमलशायितमुखी

मूर्ते विरह इवाभाति ॥]

राजा— सखे, सम्यगुपलक्षितम् । अस्याः किल,

प्रतिनवशरकाण्डस्वच्छमूलौ कपोलौ

श्वसितमधिकमात्रोत्कम्पितोरोजकुम्भम् ।

नयनयुगमजस्रं निष्पतद्वाष्पपूर्णं

शिव शिव तनुवल्ली मूर्तिमत्यार्तिरेव ॥ २७ ॥

मृणालिका— (स्वगतम्) अहो एदाए तस्सि महाभाए अणु-

राबन्धो, जं दार्णि पत्थुदं वि पसंगं विमुमरिअ तं एव्व चिन्तेदि !

[अहो एतस्यास्तस्मिन्महाभागे अनुरागबन्धः, यदिदानीं प्रस्तुतमपि प्रसङ्गं विस्मृत्य तमेव चिन्तयति !]

कमलजा— (स्वगतम्) अहो मे चिन्तापरवसदा, जं वक्कसेसो ण सुणिदो ! (प्रकाशम्) सहि, तदो तदो ।

[अहो मे चिन्तापरवशता, यद्वाक्यशेषो न श्रुतः ! सखि, ततस्ततः ।]

राजा—

अधुना सुधारससरीति सुधुवो

वचनं विशल्यकरणीमुपेयुषः ।

पुलकप्ररोहमिषतो ममान्तरा-

द्वहिरुद्रताः प्रसवबाणसायकाः ॥ २८ ॥

मृणालिका— सहि, तदो अ तेण उवधानीकिदं चित्तफलअं घेतूण आअदम्हि ।

[सखि, ततश्च तेनोपधानीकृतं चित्रफलकं गृहीत्वा आगतास्मि ।] [इति चित्रफलकमर्पयति ।]

विदूषकः— दार्णि उच्छिण्णो संसअतन्तू ।

[इदानीमुच्छिन्नः संशयतन्तुः ।]

राजा— सखे, भवत्प्रमादोऽप्युपकाराय ।

कमलजा— (चित्रफलके निजचरणपतितं राजानमालोक्य) महाभाअ, उच्चिट्ट उच्चिट्ट । अणुइदं एदम् ।

[महाभाग, उत्तिष्ठोत्तिष्ठ । अनुचितमेतत् ।]

[इति चरणौ निकुञ्चयति ।]

राजा— अयि मुग्धे, किमत्रानौचित्यम् ? इदमेव हि जन्मसाफल्यम् ।

विदूषकः— वअस्स, एसा चित्तगअं भवन्तं सच्चं मण्णइ ।

[वयस्य, एषा चित्रगतं भवन्तं सत्यं मन्यते ।]

कमलजा— हळा, ण सुणोदि एसो मह वअणम्, ता तुमं एव्व णं उट्ठावेहि ।

[सखि, न शृणोत्येष मम वचनम् । तत्त्वमैवैनमुत्थापय ।]

मृणालिका— सहि, चित्तफलअं खु एदम् ।

[सखि, चित्रफलकं खल्वेतत् ।]

कमलजा— (स्वगतम्) हन्त मुद्धम्हि । (पुनर्निरूप्य प्रकाशम्) अह अ एत्थ अक्खराइ ।

[हन्त मुग्धास्मि । अथ चात्राक्षराणि ।]

[इति चित्राक्षराणि वाचयति ।]

अयि संदिशानि न किमपि

सोऽहं त्वयि वर्तते हि मे चेतः ।

पृच्छतु तदेव भवती

बाधां मे त्वत्कृते स्मरेण कृताम् ॥ २९ ॥

मृणालिका— सहि, तुमं एव्व धण्णा, जं एव्वं महाभाएण अणुगहिदासि ।

[सखि, त्वमेव धन्या, यदेवं महाभागेनानुगृहीतास्मि ।]

कमलजा— हळा, सव्वं एदं मं परिहासिदुं तुए किदं कवडणा-

डअं त्ति तक्केमि । किं मं एवं कवडणाडिआए लज्जेसि ?

[सखि, सर्वमेतन्मां परिहसितुं त्वया कृतं कपटनाटकमिति
तर्कयामि । किं मामेवं कपटनाटकया लज्जयसि ?]

[इति सप्रणयकोपं मुखं परिवर्तयितुमिच्छति ।

राजा— (स्वगतम्) अयमेवावसरो ममात्मानं दर्शयितुम् । (प्रका-
शम्) महाभागे, न कपटनाटकमिदं मृणालिकायाः । सत्य-
मेवेदम् । [इत्युपसर्पति ।

(कमलजा राजानं दृष्ट्वा ससंभ्रममुत्तिष्ठति ।)

राजा— महाभागे, अलमलमुपचाराचरणप्रयासेन ।

कमलजा— (स्वगतम्) हन्त सोन्देरमेत्तसेसो सुहअसेहरो !
[हन्त सौन्दर्यमात्रशेषः सुभगशेखरः !]

मृणालिका— जेदु जेदु महाराओ । (कमलजां प्रति सस्मितम्)
हळा, दाणिं वि कुप्पेहि ।

[जयतु जयतु महाराजः । सखि, इदानीमपि कुप्य ।]

विदूषकः— (सकोपम्) हुं णाए ण एसो बल्लणो वन्दीअदि ।
[हुम् अनया नैष ब्राह्मणो वन्द्यते ।]

मृणालिका— अज्ज, मरिसेहि । हळा, पणम महाभाअपिअव-
अस्सं ।

[आर्य, मर्षय । सखि, प्रणम महाभागप्रियवयस्यम् ।]

(कमलजा सस्मितं प्रणमति ।)

विदूषकः— सोत्थि भोदीए ।

[स्वस्ति भवत्यै ।]

मृणालिका— इदो फडिअसिळातळं अळंकरोदु महाभाओ ।

[इतः स्फटिकशिलातलमलंकरोतु महाभागः ।]

[सर्वे यथोचितमुपविशन्ति ।

राजा— (स्वगतम्)

मम कृते मदनो दयितामिमां

नवशिरीषदलाधिककोमलाम् ।

व्यथयतीति मनो मम मोदते

किमपि खेदमुपैति च सांप्रतम् ॥ ३० ॥

(प्रकाशम्)

रसानुवेधेन सुवर्णभावं

दुर्वर्णमेतीति हि किंवदन्ती ।

सुवर्णमङ्गं तव सुन्दरीदं

दुर्वर्णमासीदधुना किमेतत् ॥ ३१ ॥

विदूषकः— णं होदि रसानुवेहेण पच्चक्खं एव्व सुवणं
वि दुव्वणं ।

[ननु भवति रसानुवेधेन प्रत्यक्षमेव सुवर्णमपि दुर्वर्णम् ।]

कमलजा— (अपवार्यं) हळा मिणाळिए, लज्जाए णाहं पारेमि
महाभाअं पडिवत्तुं । ता तुमं एव्व भण ।

[सखि मृणालिके, लज्जया नाहं पारयामि महाभागं प्रति-
वक्तुम् । तत्त्वमेव भण ।]

मृणालिका— महाभाअ, मह पिअसही मह मुहेण विण्णवेदि ।
[महाभाग, मम प्रियसखी मम मुखेन विज्ञापयति ।]

राजा— अवहितोऽस्मि ।

मृणालिका— (संस्कृतमाश्रित्य)

चन्द्रातपालेपचमत्कृतोऽपि
चन्द्रोपलश्चन्दनपङ्किलोऽयम् ।
अहो किमेतद्भवदङ्गसङ्गा-
त्तप्तायसो रीतिमूरीकरोति ॥ ३२ ॥

राजा— यदैषा तव प्रियसखी नयनातिथीकृता, तदा प्रभृति,

अमुण्या नेत्राभ्यां श्वसितमतिदीर्घं स्मितरुचे-
र्वपुर्गौरं मध्यादधिकतरशून्या मतिरपि ।
उरोजाभ्यामाभ्यां व्यसनमत्तितुङ्गं किमपरं
वत भ्रूभङ्गादप्यजनि कुटिलः पञ्चविंशिवः ॥

कमलजा— (स्वगतम्) हन्त मह किए एव्वं अणुहोदि महाभाओ !
[हन्त मम कृते एवमनुभवति महाभागः !]

मृणालिका— (संस्कृतमाश्रित्य) इदमपि श्रूयतां महाभागेन । यदा
पुनरस्या भवदवलोकनेन सफलमजनि नयनयुगलम्, तदा प्रभृ-
त्यस्याः,

द्वारा वज्रप्रहारा भवनशुकवधूचाटुपाठा विपाठा

धारागाराणि कारागृहगहनगुहाः शीतभानुः कृशानुः ।
सख्यालिङ्गः स्फुलिङ्गः सरसिजकलिकाधूलिरङ्गारपालि-
र्नर्मालापाः प्रलापाः शिव शिव सुतनोर्माल्यमत्युग्रशल्यम् ॥

(नेपथ्ये)

अये मृणालिके, त्वरय कमलजां भूमिकापरिग्रहाय ।
सांप्रतं किल नटनालोकनधृतकुतूहला देवी वर्षवरकु-
ञ्जवामनपरिचारिकाप्राथं नाट्यमण्डपमाजिगमिषति ।
[सर्वे समाकर्ण्य विषादं नाटयन्ति ।]

मृणालिका— अणुजाणादु मं महाभाओ ।
[अनुजानातु मां महाभागः ।]

राजा— (सनिर्वेदम्) अलङ्घनीयो हि देशिकादेशः ।

मृणालिका— महाभाअ, तवस्सिणी एसा ण विसुमरणिज्जा ।
[महाभाग, तपस्विन्येषा न विस्मरणीया ।]

कमलजा— (अपवार्य) हळा, गिहाण चित्तफलअं ।
[सखि, गृहाण चित्रफलकम् ।]

[मृणालिका नाट्येन गृह्णाति । कमलजा विश्लेषदुःखं
नाटयन्ती सह सख्या निष्क्रान्ता ।]

राजा— (सनिर्वेदम्) अहो प्रियतमाविप्रकर्षादभिरुचितस्यापि
देशस्यायथापुरः संनिवेशः । तथा हि—

लीलोद्यानमिदं तदेव दहनालीढं किलालक्ष्यते
तच्चेदं लवलीनिकुञ्जभवनं धत्तेतरां वैधुरीम् ।
सैवेयं नवमालिकासुममयी शय्यापि शल्यायते
चेतो हन्त तदेव कामपि दशां मोहावहां गाहते ॥

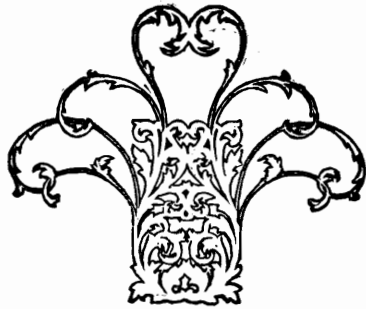
(विचिन्त्य) वयस्य, कतिचित्पदानि वा प्रियतमामनुसरन् जन्म
सफलयापि । समादर्शय पन्थानम् ।

विदूषकः— इदो इदो वअस्सो ।

[इत इतो वयस्यः ।]

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।]

इति द्वितीयोऽङ्कः ॥

तृतीयोऽङ्कः ॥

(ततः प्रविशति मायामयकमलजासहितो विदूषकः ।)

विदूषकः— [मायाकमलजां विलोक्य] साहु सहे कारण्डव,
साहु । सुसरिसी किदा कमळजाए एसा माआमई कण्णा । (निरूप्य)
अहो माआमाहप्पम्, जं तत्तवेइणो वि मह सक्खा कमळ-
आबुद्धी ण चळइ । (विचिन्त्य) सच्चं वञ्चिदो एव्व णाए पिअ-
वअस्सो । जाव साहाअक्खस मिणाळिअं पेक्खामि । (पुरोऽवलोक्य)
इदो एव्व पज्जाउळा विअ मिणाळिआ समाअच्छदि । उवस-
प्पामि दाव णम् ।

[इत्युपसर्पति ।]

[साधु सखे कारण्डव, साधु । सुसदृशी कृता कमलजाया
एषा मायामयी कन्या । अहो मायामाहात्म्यम् ! यत्त-
त्त्ववेदिनोऽपि मम साक्षात्कमलजाबुद्धिर्न चलति ।
सत्यं वञ्चित एवानया प्रियवयस्यः । यावत्साहायकाय
मृणालिकां पश्यामि । इत एव पर्याकुलेव मृणालिका
समागच्छति । उपसर्पामि तावदेनाम् ।]

[ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा मृणालिका ।]

मृणालिका— हद्धि हद्धि । एत्तिअं काळं गवेसअन्तीए मए ण
दिट्ठं चित्तफळअम् । हा ! कहिं णु पढ्ढट्ठं हवे ?

[हा धिक् हा धिक् । एतावन्तं कालं गवेषयन्त्या मया न
दृष्टं चित्रफलकम् । हा ! कुत्र नु प्रभ्रष्टं भवेत् ?]

विदूषकः— अइ मिणाळिए, पस्सपरिवट्टिणं वि मं अणवळोइअ
कहिं गच्छसि ?

[अयि मृणालिके, पार्श्वपरिवर्तिनमपि मामनवलोक्य कुत्र
गच्छसि ?]

मृणालिका— अज्ज चक्कवाअ, चिन्तापरवसाए मए ण दिट्ठोसि ।
[आर्यं चक्रवाक, चिन्तापरवशया मया न दृष्टोऽसि ।]

विदूषकः— किं चिन्ताए काळणम् ?
[किं चिन्तायाः कारणम् ?]

मृणालिका— अज्ज ण जाणामि कहिं पब्भट्ठं चित्तफलअंति ।
[आर्य, न जानामि कुत्र प्रभ्रष्टं चित्रफलकमिति ।]

विदूषकः— (सावज्ञम्) किं एत्तिअमेत्तम् ?
[किमेतावन्मात्रम् ?]

मृणालिका— (पार्श्वतो मायाकमलजामवलोक्य सविभ्रमम्) सहि
कमळए, कहं आआरिअसमीवादो अणुपदं एव्व णिग्गदासि ?
[सखि कमलजे, कथमाचार्यसमीपादनुपदमेव निर्गतासि ?]

विदूषकः— (विहस्य) अइ णेअं तुह सही, किंदु ताए सरिसी
कारण्डवकिदा माआ ।

[अयि, नेयं तव सखी, किं तु तस्याः सदृशी कारण्डव-
कृता माया ।]

मृणालिका— अज्ज, किं णाए फळं ?
[आर्य, किमनया फलम् ?]

विदूषकः— किं अणं वअस्सविणोदणं अन्तरेण ?
[किमन्यद्वयस्यविनोदनमन्तरेण ?]

मृणालिका— सुट्ठु ववसिदं अज्जेण ।
[सुष्ठु व्यवसितमार्येण ।]

विदूषकः— अइ, तुए खणमेत्तं एत्थ सहाअभूदाए होदव्वं ।
[अयि, त्वया क्षणमात्रमत्र सहायभूतया भवितव्यम् ।]

मृणालिका— अणुगहीदहिं । दाणिं हि कमळआणडणसंभमाळो-
अणस्स महाभाअं आणेदुं देवी ववस्सइ । ता जाव देवी आ-
अमिस्सदि दाव अहेहिं महाभाओ विणोदणिज्जो ।
[अनुगृहीतास्मि । इदानीं हि कमलजानटनसंभ्रमावलोक-
नाय महाभागमानेतुं देवी व्यवस्यति । तत् यावद्देवी
आगमिष्यति तावदावाभ्यां महाभागो विनोदनीयः ।]

[इति निष्क्रान्तौ ।]

प्रवेशकः ॥

(ततः प्रविशति राजा ।)

राजा— (साशंसम्)

किंचिद्व्यञ्जितमन्दहाससुषमाकिञ्चलककिम्मीरितं
चञ्चत्कुण्डलचारुगण्डफलकं साचीकृतभ्रूलतम् ।

लोलापाङ्गविहस्तितश्रुतिशिरोनीलारविन्दस्मयं

बालाया वदनं पिबामि किमु तल्लीलावलन्मन्मथम् ॥

[स्पर्शमभिनीय] हन्त गन्धवहस्तनंधयोऽपि दन्तुरयति मम
हृदन्तरे निरन्तरं संतापम् । तदेनं किंचिदभिदधामि ।

विदेहकन्याविरहार्तिविह्वली-

भवत्ककुत्स्थस्थपतिप्रमोदनः ।

प्रभञ्जनायुग्जनताविभञ्जना-

चवदाञ्जनेयो जनिमासदत्कथम् ॥ २ ॥

किं च,

अवैमि मन्दानिल चन्दनाचलो

भवत्प्रसूर्भाग्यविपर्ययेण नः ।

पितामहप्रीतिमता हनूमता

निपातितः सेतुकृते न नीरधौ ॥ ३ ॥

(परितापं निरूपयन्)

क्वचित्सज्जीकुर्वन्कुसुमविशिखश्चापमयते

क्वचिन्मन्दो वातः किरति बहु हालाहलविषम् ।

क्वचिद्राकाचन्द्रो विमृजति कुकूलानलकणा-

नहं बाध्यस्त्वेषामहह विधिवैमुख्यमहिमा ॥ ४ ॥

हन्त किमत्र प्रतिविधेयम् !

(विचिन्त्य, आकाशे लक्ष्यं बद्ध्वा)

याचेऽहं रचिताञ्जलिर्निगिर भो राहो सुधादीर्घिति

शेष त्वं च नय स्फटादशशतैर्निःशेषतां मारुतम् ।

पाहि त्वं समयोऽयमेव भगवन्विश्वैकरक्षामणे

भूयः संहर संहराशु मदनं दग्धावशिष्टं पुरा ॥ ५ ॥

(सस्मरणम्) हन्त किमिति चिरयति प्रियोदन्तगवेषणाय गतः

प्रियवयस्यः !

(प्रविश्य)

विदूषकः— वअस्स, वड्ढेहि वळ्ळहाळाहेण ।

[वयस्य, वर्धस्व वल्लभालाभेन ।]

राजा— सखे, किं विदितप्रियतमोदन्तोऽसि ?

विदूषकः— (सान्तर्हासम्) ण केवलं विइओ वळ्ळहोदन्तो ।

किं तु सा एव्व समानीदा ।

[न केवलं विदितो वल्लभोदन्तः । किं तु सैव समानीता ।]

राजा— (सहर्षम्) सखे, अपि नाम सत्यमिदम् ?

विदूषकः— णं भणामि ।

[ननु भणामि ।]

राजा— सखे, सप्रकारं प्रियतमागमनं श्रोतुमिच्छामि ।

विदूषकः— (स्वगतम्) किं भणिस्सं । होदु एव्वं ।

(प्रकाशम्) वअस्स, दाणिं किळ मए णडणविळोअणस्स सव्वेसु देवीपरिअणेसु मिळिदेसु णिहुअदरं गदुअ रङ्गसाळादुवारवेदि-
आणिअळिओ सो दुट्ठवाणरो उम्मुत्तो ।

[किं भणिष्यामि । भवत्वेवम् । वयस्य, इदानीं किल मया
नटनविलोकनाय सर्वेषु देवीपरिजनेषु मिलितेषु निभृ-
ततरं गत्वा रङ्गशालाद्वारवेदिकानिगलितः स दुष्ट-
वानर उन्मुक्तः ।]

राजा— ततस्ततः ।

विदूषकः— तदो अ तेण दुट्ठवाणरेण पळाइदेसु सव्वेसु देवी-

परिअणेषु कहां वि पळाअन्ति कमळअं मिणाळिअं च आहूअ
आअदेम्हि ।

[ततश्च तेन दुष्टवानरेण पलायितेषु सर्वेषु देवीपरिजनेषु
कथमपि पलायमानां कमलजां मृणालिकां चाहूय
आगतोऽस्मि ।]

राजा— साधु सखे, साधु । इदं ते पूर्णपात्रम् ।

(इति कटकमर्पयति ।)

विदूषकः— (स्वगतम्) अहो मह मिस्थावादित्तणम् !

[अहो मम मिथ्यावादित्वम् !]

राजा— (सौत्सुक्यम्) सखे, किमिदानीमपि विलम्ब्यते नित-
म्बिन्या ?

(विदूषको नेपथ्याभिमुखमवलोक्य संज्ञापयति ।)

(ततः प्रविशति मायाकमलजां संचारयन्ती मृणालिका ।)

मृणालिका— इदो इदो पिअसही ।

[इत इतः प्रियसखी ।]

राजा— (सानन्दम्)

अवलम्ब्य संप्रति सखीकराम्बुजं

शनकैः पदानि सरसानि तन्वती ।

कुचकुम्भभारपरिखिन्नमध्यमा

कुतुकेन मामभिसरत्यनिन्दिता ॥ ६ ॥

(सौत्सुक्यम्)

उत्तुङ्गस्तनकुम्भगौरववशादुच्चैरुदश्चेद्वयथा

मध्यस्थेत्यवधार्य यद्यपि गतिर्मन्दायते पादयोः ।

प्रायस्तन्वि तथापि मे न सहते पञ्चेषुघोराशुग-

श्रेणीपातपरास्तर्धैर्यमधुना चेतो विलम्बं गतेः ॥

(इति स्वयमुपसर्पति ।)

मृणालिका— जेदु महाराओ ।

[जयतु महाराजः ।]

राजा— अपि कुशलं तव सख्याः ?

(कमलजा सख्याः कर्णे कथयतीव ।)

राजा— किं वचः सुरभयति मधुरवाणी ?

मृणालिका— महाराज, विण्णवेदि मह पिअसही— अज्ज
कुसळं सारसिआदेवीदइददंसणेणेत्ति ।

[महाराज, विज्ञापयति मम प्रियसखी— अद्य कुशलं
सारसिकादेवीदयितदर्शनेनेति ।]

राजा— कमलजादयितेति वक्तव्यम् ।

(कमलजा लज्जानाटितकेनावनतमुखी तिष्ठति ।)

राजा— (निर्वर्ण्य स्वगतम्)

आलोललोचनमरीचिपरम्पराभि-

नीलोत्पलस्रजमिवादधती स्वहारम् ।

दुग्धे त्रपाभरदरानतकंधरेयं

मुग्धेन्दुसुन्दरमुखी मुद्गरुत्सवं नः ॥ ८ ॥

(प्रकाशम्)

मृणालिके, सेयमभिसरणसंभ्रमेण परिश्रान्तेव संलक्ष्यते ।
तदत्र चन्द्रकान्तशिलातले समुपविशामः ।

(इत्युपविशति ।)

विदूषकः— मिणाळिए, उववेसेहि णम् ।

[मृणालिके, उपवेशयैनाम् ।]

मृणालिका— सहि, तुमं वि एत्थ उवविसिअ विस्समसुहं
ळहेहि ।

[सखि, त्वमपि अन्नोपविश्य विश्रममुखं लभस्व ।]

(कमलजा सापन्नपेव तिष्ठति ।)

मृणालिका— महाराअ, ण सुणोदि एसा मह वअणं । ता
तुमं एव्व भण ।

[महाराज, न शृणोत्येषा मम वचनम् । तत्त्वमेव भण ।]

राजा—

उत्तुङ्गस्तनजनितश्रमा ममास्मि-

श्रुत्सङ्गे त्वमुपविश क्षणं मृणाक्षि ।

उत्ताम्यद्विपुलनितम्बबिम्बभारा-

दुल्लाघं भवतु तदेतदूरुयुग्मम् ॥ ९ ॥

(कमलजा लज्जानाटितकेन शिलातले उपविशति ।)

राजा— (स्वगतम्) हन्त शिलायामेवेयमुपविष्टा ! उपालभे
तावदेनाम् । (प्रकाशम्)

सप्तलाकुसुमकलृप्ततल्पभू-

संस्तवेऽपि धृतखेदमङ्गकम् ।

प्रस्तरस्थलपरिग्रहेण किं

खेदयस्यहह केवलोदरिं ॥ १० ॥

(कमलजां किंचिदिव लजावती तिष्ठति ।)

राजा— (स्वगतम् । चेतः प्रति)

संव्यानेऽपहृते पयोधरतटात्सद्यः कृतस्वस्तिका-

माकृष्टे सिचये नितम्बफलकादापीडितोरुद्वयीम् ।

लोले नाभिसमीपसीम्नि नयने लज्जानताङ्गीमिमां

चेतो वाञ्छसि चुम्बितुं ननु पुरा संप्रत्यहो लज्जसे ॥

(प्रकाशम्) अयि कोमलपादपल्लवे,

यदिदं सुदुर्वहमिमं नितम्बम-

प्यविचार्य मामभिससार ते पदम् ।

तदिदं सरेणु परिचुम्ब्य मामिका-

मधमर्णतामपनिनीषुरस्म्यहम् ॥ १२ ॥

(कमलजा सख्याः कर्णे कथयतीव ।)

राजा— मृणालिके, किमाज्ञापयति कातराक्षी ?**मृणालिका—** णाहं लज्जाए महाभाअं पडिवत्तुं अत्तणो पहवा-

मिच्छि कहेदि मह पिअसही ।

[नाहं लज्जया महाभागं प्रतिवक्तुमात्मनः प्रभवामीति क-
थयति मम प्रियसखी ।]

राजा— कस्तर्हि प्रभवति ?

(कमलजा सख्याः कर्णे कथयतीव ।)

मृणालिका— एसा इदं विण्णवेदि— णं महाभाओ एवेत्ति ।
[एषा इदं विज्ञापयति— ननु महाभाग एवेत्ति ।]

राजा—

चरणपरिचरणलीलादासः प्रभवामि तव कथं सुमुखि ।
कुचमणिमङ्गलकलशद्वयघटनादपि तु कलय घटदासम् ॥

(इत्यालिङ्गितुमुपसर्पति ।)

(विदूषको मृणालिका चोच्चैर्हसतः ।)

राजा— (निरूप्य, सलज्जम्) हन्त प्रियतमाप्रतिमादर्शनेन वञ्चि-
तोऽस्मि ! सखे, किमियं कारण्डवमायाचातुरी ?

विदूषकः— अह इं ।

[अथ किम् ।]

राजा— सखे, कियन्तं कालमियं तिष्ठति ?

विदूषकः— जाव णिअळबन्धं ।

[यावन्निगलबन्धम् ।]

राजा— कः कोऽत्र भोः ?

(प्रविश्य)

दौवारिकः— आज्ञापयतु देवः ।

राजा— वेत्रहस्त, इमां प्रियतमाप्रतिमां मद्दिनोदाय विलासभव-
नस्थां कुरु ।

दौवारिकः— तथा । (इति मायाकमलजया सह निष्क्रान्तः ।)

(नेपथ्ये मर्दलध्वनिः ।)

मृणालिका— अहो पउत्तो णडणसंभओ ! महाभाअ, भूमि-
आपरिग्गहत्थं मं पडिवाळइस्सदि आआरिओ । तां मं अणु-
जाणीहि ।

[अहो प्रवृत्तो नटनसंभ्रमः ! महाभाग, भूमिकापरिग्रहार्थं
मां प्रतिपालयिष्यत्याचार्यः । तन्मामनुजानीहि ।]

राजा— यथा रोचते भवत्यै । समयेष्वयं न विस्मर्तव्यः ।

मृणालिका— तह ।

[तथा ।]

[इति निष्क्रान्ता ।]

राजा— वयस्य, चिन्त्यतां प्रियतमादर्शनोपायः ।

विदूषकः— वअस्स, मा विक्कवो होहि । आअमिस्सदि देवी
कमळआणडणविळोअणस्स भवन्दं आआरेदुं ।

[वयस्य, मा विक्कुवो भव । आगमिष्यति देवी कमलजान-
टनविलोकनाय भवन्तमाकारयितुम् ।]

(ततः प्रविशति देवी मधुरिका च ।)

देवी— हज्जे मधुकरिए, अज्जउत्तेण सह कमळआणडणकोसळं
विळोअणिज्जं । ता गच्छ, जहिं अज्जउत्तो ।

[हस्ते मधुकरिके, आर्यपुत्रेण सह कमलजानटनकौशलं
विलोकनीयम् । तत् गच्छ, यत्रार्यपुत्रः ।]

मधुकरिका— जुत्तं ववसिदं भट्टिणीए । इदो इदो ।

[युक्तं व्यवसितं भट्टिन्या । इत इतः ।]

देवी— हञ्जे, एसो अज्जउत्तो अज्जचक्कवाएण सह चिट्ठइ ।
ता णं निहुअअरं गदुअ कण्ठे गहिस्सं ।

[हञ्जे, एष आर्यपुत्र आर्यचक्रवाकेण सह तिष्ठति । तदेनं
निभृततरं गत्वा कण्ठे ग्रहीष्यामि ।]

[इत्युपसर्पति ।]

मधुकरिका— (स्वलनं नाटयन्ती अधो विलोक्य) भट्टिणि, इदो
किं वि चित्तफळअं । (इति गृहीत्वा विलोक्य) भट्टिणि, पेक्खदु
किं एत्थ आळिहिदंति ।

[भट्टिनि, इतः किमपि चित्रफलकम् । भट्टिनि, प्रेक्षतां
किमत्रालिखितमिति ।]

[इति देव्यै दर्शयति ।]

देवी— (विलोक्य सरोषम्) हञ्जे, एसा कमळआ । एसो तच्चळ-
णपडिओ अज्जउत्तो । एदाइ संदेसक्खराइ । आ किं एदं !

[हञ्जे, एषा कमलजा । एष तच्चरणपतित आर्यपुत्रः ।
एतानि संदेशाक्षराणि । आः किमेतत् !]

मधुकरिका— भट्टिणि, किं एदं ति भट्टा पुच्छिदव्वो ।

[भट्टिनि, किमेतदिति भर्ता प्रष्टव्यः ।]

[देवी सरोषं परिक्रामति ।]

राजा— (सस्मरणम्) अपि नाम सखे, चित्रफलकं देव्या रक्ष्यते ?

देवी— अज्जउत्त, मए एव्व एदं रक्खिज्जदि ।

[आर्यपुत्र, मयैवैतद्रक्ष्यते ।]

[इति चित्रफलकं पुरस्तात्प्रक्षिपति ।]

राजा— (विलोक्य सभयम् अपवार्यं) हन्त किमापतितम् ! सखे,
किमत्रोत्तरम् ?

विदूषकः— (अपवार्यं) मुसिअह्वेण सह गहिदस्स चोरस्स जं
उत्तरं, तं एव्व तुह वि ।

[मुषितद्रव्येण सह गृहीतस्य चोरस्य यदुत्तरम्, तदेव
तवापि ।]

राजा— (सानुनयम्) देवि, नान्यथा शङ्कनीयम् । इयं हि देशा-
न्तरे विलोकिता काचन कन्यका कारण्डवेनालिखिता । अहं
चानेन वयस्येन परिहासायैवमालिखितः ।

देवी— इमाइ उण संदेसक्खराइ केण ळिहिदाइ ?

[इमानि पुनः संदेशाक्षराणि केन लिखितानि ?]

राजा—

अयि सुमुखि न जानास्यात्मनो रूपधेयं
त्वयि विनिहितभावः प्रेक्षतेऽन्यां कथं वा ।

सततविहितसक्तिः सत्फलायां द्विरेफः

कलयति कलिकां किं कर्णिकारद्रुमस्य ॥

देवी— (जनान्तिकम्) हञ्जे, किं णेण सठेण । एहि, गच्छम्ह ।

(प्रकाशम्) अज्जउत्त, चिट्ठदु एदं । णिहापरवसम्हि । अणुजा-
णीहि मं गमणस्स ।

[हञ्जे, किमनेन शठेन । एहि, गच्छावः । आर्यपुत्र,
तिष्ठत्वेतन् । निद्रापरवशास्मि । अनुजानीहि मां
गमनाय ।]

[इति प्रस्थिता ।]

राजा— (देवीं पटाञ्चले गृहीत्वा) अयि देवि, प्रसीद प्रसीद ।
त्वत्पादाभ्यां शपे । न मयेयं लिखिता ।

[इति पादयोः पतितुमिच्छति ।]

देवी— (सकपटविनयम् पादौ निकुञ्च्य) अज्जउत्त, अळं अळं
अणुइदाअरणेण । सच्चं णिहापरवसम्हि ।

[आर्यपुत्र, अलमलमनुचिताचरणेन । सत्यं निद्रापरवशास्मि ।]

[इति सचेटी निष्क्रान्ता ।]

विदूषकः— दिट्ठिआ देवी पसण्णा ।

[दिष्ट्या देवी प्रसन्ना ।]

राजा— अलमामोदेन । सग्ये, न विदितस्त्वया देव्या गभीरो
भावः । पश्य,

विनतिरुचिताचारव्याजादरोधि सुदूरतो
वचसि नयने भ्रूवल्लयोर्वा व्यधायि न विक्रिया ।
अजनि विनयोऽत्यर्थं मिथ्याप्रसादवदावद
स्तदिह न तया गूढः कोपो न च प्रकटीकृतः ॥

(प्रविश्य)

मृणालिका— महाभाओ एवं अणुगेह्वाडु मह पिअसहिं ।

[महाभाग एवमनुगृह्णातु मम प्रियसखीम् ।]

[इति राज्ञः कर्णे कथयति ।]

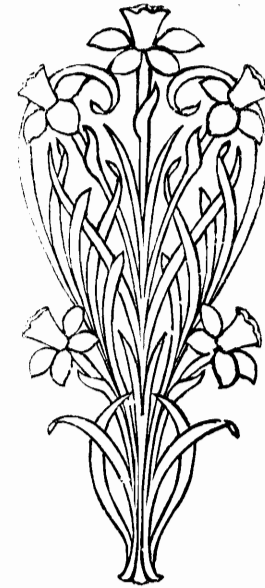
राजा— मृणालिके, साधीयानयं पन्थाः यदि निरन्तरायो भवे-
त् । भवतु । आदेशय भूमिकापरिग्रहप्रदेशमार्गम् ।

मृणालिका— इदो इदो ।

[इत इतः ।]

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।]

इति तृतीयोऽङ्कः ॥

चतुर्थोऽङ्कः ॥

(ततः प्रविशति शृङ्खलाहस्ता कारण्डविका ।)

कारण्डविका— अहो देवीए करुणापरम्मुहदा, जं दाणिं कमळजं तवस्सिणिं णिअळेदुं पेसिदवदी । (पुरोऽवलोक्य)
एसा सही महुअरिआ इदो एव्व आअच्छदि ।

[अहो देव्याः करुणापरास्त्रुखता, यदिदानीं कमलजां तपस्विनीं निगळयितुं प्रेषितवती । एषा सखी मधुकरिका इत एवागच्छति ।]

(ततः प्रविशति मधुकरिका ।)

मधुकरिका— साहु देवि, चिन्तिदो वञ्चणोवाओ ।

[साधु देवि, चिन्तितो वञ्चनोपायः ।]

[इत्यनालोकितकेन सत्वरं गच्छति ।]

कारण्डविका— (सरोषम्) हळा, अण्णारिसो दे दाणिं जोव्वणगव्वो, जं समीवट्ठिदं वि मं अणालवन्ती धावेसि

[हळा, अन्यादृशस्ते इदानीं यौवनगर्वः, यत्समीपस्थितामपि मामनालपन्ती धावसि ।]

मधुकरिका— हळा कारण्डविण, मरिसेहि मरिसेहि । णळाविखदासि मए चिन्दापरवसदाए ।

[हळा कारण्डविके, मर्षय मर्षय । न लक्षितासि मया चिन्तापरवशतया ।]

चतुर्थोऽङ्कः ।

६३

कारण्डविका— हळा महुअरिए, मरिसिदम्, जं एक्को अवराहो णावराहो ।

[हळा मधुकरिके, मर्षितम्, यदेकोऽपराधो नापराधः ।]

मधुकरिका— हळा, किं पुव्वदिअहरत्तीए कमळआणडणविळोअणस्स णाअदासि ?

[हळा, किं पूर्वदिवसरात्रौ कमलजानटनविलोकनाय नागतासि ?]

कारण्डविका— हळा महुअरिए, देसन्दरसमागदकारण्डवकहिअणाणादेसकहासवणकोदूहळपरवसा नाअदहि ।

हळा मधुकरिके, देशान्तरसमागतकारण्डवकथितनानादेशकथाश्रवणकौतूहलपरवशा नागतास्मि ।]

मधुकरिका— जुज्जइ ।

[युज्यते ।]

कारण्डविका— हळा महुअरिए, किं कमळआणडणकोसळेण देवी परितोसिआ, जेण ताए एव्वं णिक्करुणदा ।

[मधुकरिके, किं कमलजानटनकौशलेन न देवी परितोषिता, येन तस्यामेवं निष्करुणता ।]

मधुकरिका— हळा, किं वि ण जानासि ?

[हळा, किमपि न जानासि ?]

कारण्डविका— सहि, कहेहि । [सखि, कथय ।]

मधुकरिका— हळा, पुव्वदिणरत्तीए सीदाकळ्ळाणणडणविळो-

अणसकुदुआ देवी जाणईभूमिआपरिग्गहस्स कमलअं, सिरि-
रामभद्भूमिआपरिग्गहस्स मिणालिअं अ आणत्तवदी ।

[हला, पूर्वदिनरात्रौ सीताकल्याणनटनविलोकनसकुतुका
देवी जानकीभूमिकापरिग्रहाय कमलजाम्, श्रीराम-
भद्रभूमिकापरिग्रहाय मृणालिकां च आज्ञप्तवती ।]

कारण्डविका— तदो तदो ।

[ततस्ततः ।]

मधुकरिका— तदो अ सा धुत्ता मिणालिआ भट्टिणा णिअळि-
दम्हिति सअं एव्व अप्पाणं णिअळिऊण, सिरिरामभद्भू-
मिआपरिग्गहस्स भट्टारं णिओइदवदी ।

[ततश्च सा धूर्ता मृणालिका भर्ता निगलितास्मीति स्वय-
मेवात्मानं निगळय्य, श्रीरामभद्रभूमिकापरिग्रहाय
भर्तारं नियोजितवती ।]

कारण्डविका— अहो कुडिळदा मिणालिआए ।

[अहो कुटिलता मृणालिकायाः ।]

मधुकरिका— तदो अ णडणावदेसेण जाणईरूपधारिणीए क-
मळआए पाणिं गेह्णन्तो गहिअरामभद्भूमिओ भट्टा तेहिं तेहिं
अहिण्णाणेहिं णिउणं देवीए मुणिदो ।

[ततश्च नटनापदेशेन जानकीरूपधारिण्याः कमलजायाः
पाणिं गृह्णन् गृहीतरामभद्रभूमिको भर्ता तैस्तैरभिज्ञा-
नैर्निपुणं देव्या ज्ञातः ।]

कारण्डविका— अहो अच्चाहिअं भट्टणो !

[अहो अत्याहितं भर्तुः ।]

मधुकरिका— तदो अ तक्खणजिंहमाणकोवाणलधूमाअन्तहि-
अआ भट्टिणा पुणो पुणो पणअपुव्वं अणुणिज्जमाणा
अप्पसण्णेव्व देवी अविळम्बिदं सअणघरं एव्व पत्थिदा ।

[ततश्च तत्क्षणजृम्भमाणकोपानलधूमायमानहृदया भर्ता
पुनः पुनः प्रणयपूर्वमनुनीयमाना अप्रमत्नैव देवी
अविलम्बितं शयनगृहमेव प्रस्थिता ।]

कारण्डविका— सहि, तदो किं मन्तिदं देवीए ?

[सखि, ततः किं मन्त्रितं देव्या ?]

मधुकरिका— हळा, किं अणेण पुट्टेण । ण पोरसि तुमं एदं
रहस्सं रक्खिदुम् ।

[हला, किमनेन पृष्ठेन । न पारयसि त्वमेतद्रहस्यं रक्षितुम् ।]

कारण्डविका— सहि, कहिं वि ण पआसेमि । सपामि
भट्टिणीए पादपीठेहिं ।

[सखि, कुत्रापि न प्रकाशयामि । शपामि भट्टिन्याः पादपी-
ठाभ्याम् ।]

मधुकरिका— ता सुणुहि । (कर्णे) एव्वं विअ ।

[तच्छृणु । एवमिव ।]

कारण्डविका— साहु मन्तिदं देवीए ।

[साधु मन्त्रितं देव्या ।]

मधुकरिका— हळा, किं तुए अणुठिदो देवीणिओओ ?

[हळा, किं त्वया अनुष्ठितो देवीनियोगः ?]

कारण्डविका— इदो गच्छामि ।

[इतो गच्छामि ।]

[इति निष्क्रान्ता ।]

मधुकरिका— (पृष्ठतोऽवलोक्य, साशङ्कम्) अम्हो एत्थ अज्जच-
कवाआसहधम्मआरिणी चक्रवाइआ णाम बम्हणी । किं णाए
इदं रहस्सं सुदं हवे ? होदु । जादं जादं । देवीणिओओ
अणुचिद्धेमि ।

[अहो ! अत्र आर्यचक्रवाकमहधर्मचारिणी चक्रवाकी नाम
ब्राह्मणी । किमनया एतं रहस्यं श्रुतं भवेत् ? भवतु ।
जातं जातम् । देवीनियोगमनुतिष्ठामि ।]

[इति निष्क्रान्ता ।]

॥ इति प्रवेशकः ॥

(ततः प्रविशति कामयमानावस्थो राजा ।)

राजा—

एकां बाहुलतां मृदुद्विगुणितां कृत्वा बलघ्नाश्रयां

चेटीहस्तसमर्पितेतरभुजं केयूरसंधितस्या ।

अंसालम्बितकेशपाशमसकृन्निःश्वासकम्पस्तनं

तन्वङ्गथाः स्वदतेऽधुनापि तदिदं तालावसानस्थितम् ॥

(सस्मरणम्) तदात्वे च तथा नाम कुद्धा देवी दिष्ट्या प्रसा-
दिता । इतः परमियमेव केवलं कमलजा पुनः किमापन्नेति
चिन्ता परिलुठति मे मनसि । (विचिन्त्य) आः, किमद्यापि

नागतः प्रियतमोदन्तविज्ञानाय गतः प्रियवयस्यः !

(ततः प्रविशति विदूषकः ।)

विदूषकः— एत्तिअं कालं कज्जपरवसदाए ण दिट्ठो पिअवअ-
स्सो । दाणिं तदंसणोक्कण्ठिदाइ विअ मे अच्छीइ । (परिक्रम्य)
एसो वअस्सो । (उपसृत्य) जेदु वअस्सो मणोरहसिद्धीए ।

[एतावन्तं कालं कार्यपरवशतया न दृष्टः प्रियवयस्यः ।

इदानीं तद्दर्शनेत्कण्ठिते इव मे अक्षिणी । एष
वयस्यः । जयतु वयस्यो मनोरथसिद्धया ।]

राजा— किं सफलोद्यमोऽसि ?

विदूषकः— किं चक्रवाओ वि विफळुज्जमो होइ ?

[किं चक्रवाकोऽपि विफलोद्यमो भवति ?]

राजा— तर्हि सखे, श्रोतुमिच्छामि ।

विदूषकः— दाणिं खु देवी एवं मन्तिदवदी, जह— हज्जे महु-
अरिए, दाणिं तुह कामुअं भमरअं कमळाआरुवधारिणं कदुअ
दुल्लिअकमळाआमुमिअहिअओ सठो अज्जउत्तो परिणअवि-
डम्बणेण अम्हेहिं वि वञ्चणिज्जो । अणन्तरं कुविदस्स तस्स
दु णडणसमअवञ्चणा पडिवन्दी भविस्सदि त्ति । ता अहं
भमरअं अणोसिदुं पत्थिदम्हिति कारणविआपुट्ठाए महुअरि-
आए कहिदं त्ति बम्हणिमुहादो ओगमिअ, किं एत्थ पडिविहाणं
त्ति चिन्तअन्तो माउळकमळाअरघरणिं कमळाळं उट्ठिमिअ
देवीए लिहिदं त्ति किं वि पत्तं विळिहिअ ज्ञात्ति भमरअं पेसि-
दवन्तोम्हि ।

[इदानीं खलु देवी एवं मन्त्रितवती, यथा— हञ्जे मधु-
करिके, इदानीं तव कामुकं भ्रमरकं कमलजारूपधा-
रिणं कृत्वा दुर्ललितकमलजामुषितहृदयः शठ आर्य-
पुत्रः परिणयविडम्बनेनास्माभिरपि वञ्चनीयः । अन-
न्तरं कुपितस्य तस्य तु नटनसमयवञ्चना प्रतिबन्दी
भविष्यतीति । तदहं भ्रमरकमन्वेष्टुं प्रस्थितास्मीति
कारण्डविकापृष्ट्या मधुकरिकया कथितमिति ब्राह्मणी-
मुखादवगम्य, किमत्र प्रतिविधानमिति चिन्तयन्मा-
तुलकमलाकरगृहीणीं कमलालयामुद्दिश्य देव्या लिखि-
तमिति किमपि पत्रं विलिख्य झटिति भ्रमरकं प्रेषित-
वानस्मि ।]

राजा— नाद्याप्याश्वासकारणं पश्यामः । ततस्ततः ।

विदूषकः— तदे अ इमं वृत्तान्तं मिणाळिआए णिवेदिअ,
'अइ मिणाळिए, कमळअं खणमेत्तं भ्रमरअवेसधारिणिं करेहि ।
जे णं एव्व भ्रमरअबुद्धीए कमळआखवधारिणिं करिअ वअस्सं
परिणाअअन्ती देवी सअं एव्व वञ्चिदा होदि ति आणवअन्तो
भवन्तस्स समीवं आअदोम्हि ।

[ततश्च इमं वृत्तान्तं मृणालिकायै निवेद्य, 'अयि मृणालिके,
कमलजां क्षणमात्रं भ्रमरकवेषधारिणीं कुरु । यदेना-
मेव भ्रमरकबुद्ध्या कमलजारूपधारिणीं कृत्वा वयस्यं
परिणाययन्ती देवी स्वयमेव वञ्चिता भवति' इत्या-
ज्ञापयन्, भवतः समीपमागतोऽस्मि ।]

राजा— साधु सखे, साधु ।

(प्रविश्य पटाक्षेपेण संभ्रान्ता)

मृणालिका— जेदु जेदु महाराओ ।

[जयतु जयतु महाराजः ।]

विदूषकः— अइ मिणाळिए, अवि णाम अणुट्ठिअं मह वअणम् ?
[अयि मृणालिके, अपि नामानुष्ठितं मम वचनम् ?]

मृणालिका— तं उण अणुट्ठिदम् । दाणिं उण अण्णं अच्चा-
हिदम् ।

[तत्पुनरनुष्ठितम् । इदानीं पुनरन्यदत्याहितम् ।]

राजा— (सोद्वेगम्) किं किम् ?

मृणालिका— अज्ज खु णडणसमअपच्चक्खिदमहाराआणुराअं
कमळअं णिअळिऊण काराघरे ठावेदुं देवी ववसिदेत्ति सुणिअ
संभन्ता इदो आअदम्हि ।

[अथ खलु नटनसमयप्रत्यक्षितमहाराजानुरागां कमलजां
निगलय्य कारागृहे स्थापयितुं देवी व्यवसितेति श्रुत्वा
संभ्रान्ता इत आगतास्मि ।]

राजा— (सविषादम्) वयस्य, किमत्र प्रतिविधानम् ?

विदूषकः— मा भाएहि । दंसणिज्जा देवीए माआकमळआ ।
[मा विभीहि । दर्शनीया देव्यै मायाकमलजा ।]

राजा— अहो प्रतिभा वयस्यस्य ! कः कोऽत्र भोः ?
(प्रविश्य)

दौवारिकः— आज्ञापयतु देवः ।

राजा— वेत्रहस्त, दर्शनीया मायाकमलजा मृणालिकायै ।

दौवारिकः— तथा ।

[इति निष्क्रान्ता मृणालिकया सह ।

विदूषकः— वअस्स, णचिराअ आअमिस्सदि देवीपरिआरिआ तुह परिणअणमहूसवं विण्णवेदुम् ।

[वयस्य, नचिराय आगमिष्यति देवीपरिचारिका तव परिणयनमहोत्सवं विज्ञापयितुम् ।]

(प्रविश्य)

मधुकरिका— जेटु भट्टा ।

[जयतु भर्ता ।]

विदूषकः— महुअरिए, किं वि हिअआसेअणअं वत्तुकामेव मुहप्पसादेण पडिभासि ।

[मधुकरिके, किमपि हृदयासेचनकं वक्तुकामेव सुखप्रसादेन प्रतिभासि ।]

मधुकरिका— अह इं । [अथ किम् ।]

राजा— कथ्यतां तावत् ।

मधुकरिका— भट्टा, देवी विण्णवेदि । जह— अज्जउत्त, जा उण कमळआ णाम दारिआ, सा चक्कवट्ठिघरिणी भविस्सदि त्ति सामुद्धिअलक्खणविअक्खणेहिं कहिअं । ता ताए अज्जउत्तेण विणा अण्णो वरो ण जोग्गो, जेण अत्तणो सिरी अण्णस्स हत्थे ण पडिवादिणज्जा । किं अ, ताए बद्धाणुराओ अज्जउत्तो त्ति णडणसमए एव्व पञ्चक्खीकिदम् । ता णं परिणेतु

अज्जउत्तो । ण संकिदव्वं किं त्ति देवी सवत्तिसमाअमं अणुमण्णइ त्ति । जं भट्ठिणो पिअं, तं किळ कुळवहूणं पिअम् । ता अवस्सं अज्ज पओसे विसहळग्गम्मि केळीपासादं अळंकरेदु अज्जउत्तो त्ति ।

[भर्तः, देवी विज्ञापयति । यथा— आर्यपुत्र, या पुनः कमलजा नाम दारिका, सा चक्रवर्तिगृहिणी भाविष्यतीति सामुद्रिकलक्षणविचक्षणैः कथितम् । तत् तस्या आर्यपुत्रेण विना अन्यो वरो न योग्यः ; येनात्मनः श्रीरन्यस्य हस्ते न प्रतिपादनीया । किं च, तस्यां बद्धानुराग आर्यपुत्र इति नटनसमय एव प्रत्यक्षीकृतम् । तदेनां परिणयतु आर्यपुत्रः । न शङ्कितव्यं किमिति देवी सपत्नीसमागममनुमन्यत इति । यद्भर्तुः प्रियम्, तत्किं कुलवधूनां प्रियम् । तदवश्यमद्य प्रदोषे वृषभलघ्ने केलीप्रासादमलंकरोत्वार्यपुत्र इति ।]

राजा— नातिक्रमणीयशासना हि देवी । मधुकरिके, गच्छाग्रतः । आवामप्यनुपदमेवागच्छावः ।

मधुकरिका— तह । [तथा ।]

[इति निष्क्रान्ता ।]

विदूषकः— वअस्स, भवन्तं वच्चिदुकामा देवी सअं एव्व वच्चिदा भविस्सदि ।

[वयस्य, भवन्तं वच्चयितुकामा देवी स्वयमेव वञ्चिता भविष्यति ।]

राजा— यावत्कार्यसिद्धि न मोदामहे ! यतः श्रेयांसि बहुविघ्नानि भवन्ति ।

विदूषकः— किं अदो वरं वि संदेहो ?

[किमतः परमपि संदेहः ?]

राजा— (सौत्सुक्यम्)

कल्पयति क्षणमचिरान्निवेद्य यातेऽद्य परिजने देव्याः ।

कल्पयति क्षणमेष प्रमूनधन्वापि सायकैः प्रहरन् ॥

विदूषकः— (विलामवलोक्य) वअस्स, अदिककामदि मङ्गलिओ मुहुत्तो । ता एहि, गच्छम्हो केळीप्रासादम् ।

[वयस्य, अतिक्रामति माङ्गलिको मुहूर्तः । तदेहि, गच्छावः केलीप्रासादम् ।]

राजा— तदग्रतो गम्यताम् ।

विदूषकः— इदो इदो ।

[इत इतः ।]

[उभौ परिक्रामतः ।]

राजा— (पुरोऽवलोक्य) सखे, समागताः स्मः केलीप्रासादम् । तमेनमारुह्य देव्याः समागमं प्रतिपालयामः ।

[उभावारोहणनाटितकेन उपविशतः ।]

(नेपथ्ये नूपुरध्वनिः ।)

विदूषकः— (विलोक्य) वअस्स, एसा दे पिअदमा देवीं अणुसरन्ती इदो एव्व आअच्छदि ।

[वयस्य, एषा ते प्रियतमा देवीमनुसरन्ती इत एवागच्छति ।]

[राजा सकौतुकमवलोकयति ।]

(ततः प्रविशति देवी कमलजा मधुकरिका मृणालिका विभवतश्च परिवारः ।)

देवी— हञ्जे मधुअरिए, पेक्ख दे कामुअस्स भमरअस्स सुस्सिट्ठं वहुवेसं ।

[हञ्जे मधुकरिके, पश्य तव कामुकस्य भ्रमरकस्य सुश्लिष्टं वधूवेषम् ।]

मधुकरिका— (अपवार्य) भट्टिणि, एसा भट्टा दुद्धधिए मज्जारो विअ कञ्चिअं कमळाबुद्धीए णं भमरअं पुळ्ळेअन्तो आअच्छ-
इ । ता णं अणुगघाडिअम्म सम्म परिहसामो ।

[भट्टिनि, एष भर्ता दुग्धधिया मार्जार इव काञ्चिकं कम-
लजाबुद्ध्या एनं भ्रमरकमवलोकयन्नागच्छति । तदेन-
मनुद्वाटितमर्मं सम्यक्परिहसामः ।]

कमलजा— (जनान्तिकम्) हळा मिणालिए, वेवइ मे हिअअं णं वि वञ्चणं देवी मुणिस्सदित्ति ।

[हळा मृणालिके, वेपते मे हृदयमेनामपि वञ्चनां देवी ज्ञास्यतीति ।]

मृणालिका— (जनान्तिकम्, निमित्तं सूचयित्वा) सहि, मा भा-
एहि । सूअअदि हि दे वामक्खिप्फुरणं सण्णिहिदं सोहग्गम् ।

[सखि, मा विभीहि । सूचयति हि ते वामाक्षिस्फुरणं संति-
हितं सौभाग्यम् ।]

विदूषकः— (कमलजां निर्वर्ण्य, अपवार्य) वअस्स, सोहइ से कमलआए वेवाहिअणेवच्छळच्छी । पुढमं एदं पेक्ख—

सिन्दूरमई रेहा समआ सीमन्तसरणिमाभाइ ।

[वयस्य, शोभतेऽभ्याः कमलजाया वैवाहिकनैपथ्यलक्ष्मीः ।
प्रथममेतत्पश्य—

सिन्दूरमयी रेखा समया सीमन्तसरणिमाभाति ।]

राजा— अनुरक्तयोर्मम दृशोर्मरीचिवीचीव संलग्ना ॥ ३ ॥

विदूषकः— (अपवार्य) परिमुपिआ मह उप्पेक्ख। वअस्सेण ।
इमं उण पेक्ख—

हरिणमदतिलअविन्दू राअइ सुअईमणीमुहं रुइरे ।

[परिमुपिता समोत्प्रेक्षा वयस्येन । इमं पुनः पश्य—

हरिणमदतिलकविन्दू राजति सुदतीमणीमुखे रुचिरे ।]

राजा—

सुहृदा शशिना विधृतं मणिफलकमिवाङ्गजप्रवीरस्य ॥ ४ ॥

विदूषकः— अहो मए सह एकत्थविसअदा वअस्सस्स !

[अहो मया सहैकार्यविषयता वयस्यस्य !]

(अन्यतां दर्शयन्)

ओदंसणीलणीरअकलिकेयमधोमुढी भाइ ।

[अवतंसनीलनीरजकलिकेयमधोमुखी भाति ।]

राजा— आरूढकर्णशिखरा निरीक्ष्य दृग्वैभवं त्रपार्तेव ॥

विदूषकः— (अपवार्य) अदो वरं णत्थि मे अत्थकप्पणाणेउणी ।
[अतः परं नास्ति मे अर्थकल्पनानैपुणी ।]

राजा— (निरूप्य, अपवार्य)

कालिन्दीजलवेणिकापरिणतिः कान्तामणेर्वेणिका

सीमन्तोऽपि सरस्वतीलहरिका सिन्दूररागारुणः ।

मुक्ताचारुललन्तिकारुचिरियं मूर्तेव मन्दाकिनी

मज्जन्तीह मदीयलोचनयुगी मन्येऽनिमेषायते ॥ ६ ॥

किं च,

सुदत्या लावण्यस्रुतिरनघकेशोज्जयघना-

द्रुलन्तीयं मुक्तामणिमयललन्तीकपटतः ।

निलीना भ्रूवल्लीनिकटभ्रुवि नासापुटनिभ-

प्रणालीतो मुक्ताफलवपुरभिष्यन्दत इव ॥ ७ ॥

[देवी राजानमुपसर्पति ।]

राजा— अपि नाम कुशलं देव्यै ?

देवी— अज्ज अज्जउत्तदंसणेण ।

[अद्य आर्यपुत्रदर्शनेन ।]

विदूषकः— सोत्थि भोदीए ।

[स्वस्ति भवत्यै ।]

[देवी परिजनमवलोकते । परिजन आसना-
न्युपहरति । सर्वे यथोचितमुपविशन्ति ।]

देवी— (सान्त स्मितम्) अज्ज चक्कवाअ, दाणिं कमलआपदा-
णेण अज्जउत्तं पीणेदुं इच्छमि ।

[आर्य चक्कवाअ, इदानीं कमलजाप्रदानेनार्यपुत्रं प्रीणयितु-
मिच्छामि ।]

विदूषकः— जुत्तं णिमं सदृशं णिमं पतिदेवदाए देवीए । ता
किं विळम्बीअदि ? अदिककामदि मुहुत्तो ।

[युक्तं न्वेतत् सदृशं न्वेतत्पतिदेवताया देव्याः । तत्किं
विलम्ब्यते ? अतिक्रामति मुहूर्तः ।]

देवी— (कमलजां हस्ते गृहीत्वा, सान्तर्हासम्) अज्जउत्तो इमं वि
कमलअं इदो वरं मणिविसेसं पेक्खदु ।

[आर्यपुत्र इमामपि कमलजामितः परं मन्निर्विशेषां पश्यतु ।]

[इति कमलजाहस्तं राज्ञो हस्ते समर्पयति ।
राजा साध्वसं नाटयति ।]

देवी— (अपवार्य) हज्जे महुअरिए, पेक्ख अत्तणो कामुअं अज्ज-
उत्तेण परिणिज्जन्तम् ।

[हज्जे मधुकरिके, पश्यात्मनः कामुकमार्यपुत्रेण परिणीय-
मानम् ।]

विदूषकः— (अपवार्य) वअस्म णाअं सज्जसकाळो अणुहव
चिरकंस्विअं पिअदमाकरग्रहणमहूसवम् ।

[वयस्य, नायं साध्वमकालः । अनुभव चिरकाङ्क्षितं
प्रियतमाकरग्रहणमहोत्सवम् ।]

राजा— (स्वगतम्)

अद्य प्रसन्नो भगवान्मनोभू-

रद्यैव मे जन्म न निष्फलं च ।

अद्य स्वयं मे फलितं तपोभि-

गृह्णामि पाणौ यदिमां मृगाक्षीम् ॥ ८ ॥

[इति कमलजां पाणौ गृह्णाति ।]

कमलजा— (साध्वसलजां नाटयन्ती) अज्ज चरिअत्थमि ।

[अद्य चरितार्थस्मि ।]

विदूषकः— (अपवार्य) वअस्स, अज्ज फळिअं मह णीदिकप्प-
ळदाए ।

[वयस्य, अद्य फलितं मम नीतिकल्पलतया ।]

राजा— साधु सखे, साधु । निर्व्यूढं मे जन्मसाफल्यम् ।

मृणालिका— (स्वगतम्) अज्ज मे अक्खीओ सफळाओ ।
अप्पडिवन्धं अ अवसिदम् ।

[अद्य मे अश्लिणी सफले । अप्रतिबन्धं चावसितम् ।]

देवी— (सान्तर्हासम्) अज्जउत्त, वड्ढसे अहिमदवहूळाहेण ।
आर्यपुत्र, वर्धसे अभिमतवधूलाभेन ।

[राजा सलजं तिष्ठति ।]

विदूषकः— उवट्ठिदो ऊसवो मह जीहाए, जं मज्जलमए मोद-
अस्सण्डाइ बह्मणस्स देयाइ ।

[उपस्थित उत्सवो मम जिह्वायाः, यन्मङ्गलसमये मोदक-
खण्डानि ब्राह्मणाय देयानि ।]

[इति सहस्ततालं नृत्यति ।

(प्रविश्य ।)

दौवारिकः— देवि, देवमातुलकमलाकरवल्लभाया भवत्कनिष्ठ-
मातुः कमलालयायाः सकाशादागतः पत्रसंपुटिकाहस्तो भ्रमरको
द्वारि तिष्ठति ।

देवी— (पर्याकुला) कहिं दाणिं भ्रमरओ? जं कं बि भ्रमरओ त्ति
मुणिअ भणिज्जइ ।

[कुत्रेदानीं भ्रमरकः? यं कमपि भ्रमरक इति ज्ञात्वा
भण्यते ।]

दौवारिकः— किमाधुनिकोऽहम्, येन भ्रमरकं न जानामि ?

विदूषकः— (सस्मितम्) होटु, पवेसअ, पेक्खम्हो ।

[भवतु, प्रवेशय, पडयामः ।]

दौवारिकः— तह ।

[तथा ।]

[इति निष्क्रान्तः ।

(प्रविश्य)

भ्रमरकः— जेदु भट्टा, भट्टिणी अ ।

[जयतु भर्ता भट्टिनी च ।]

कमलजा— (अपवार्य) हला मिणाळिए, वेवइ मे हियाअं ।

[हला मृणालिके वेपते मे हृदयम् ।]

मृणालिका— (अपवार्य) अए भीरुए, किं अदो वरं करि-
स्सदि देवी ?

[अये, भीरु, किमतः परं करिष्यति देवी ?]

देवी— (भ्रमरकं बिलोक्य, सविषादम्) हज्जे महुअरिए, किं एदं !
अज्जउत्तं परिहसिदुकामा अहं एव्व परिहासपत्तदं णीदा ।

[हज्जे, मधुकरिके, किमेतन् ! आर्यपुत्रं परिहसितुकामा
अहमेव परिहासपात्रतां नीता ।]

मधुकरिका— (अपवार्य) भट्टिणि, का णु खु काराघरे णिग-
डिआ हवे ?

[भट्टिनी, का नु खलु कारागृहं निगडिता भवेत् ?]

देवी— (अपवार्य) सा वि मह दोढभग्गेण माआ हविस्सदि ।

[मापि मम दौर्भाग्येण माया भविष्यति ।]

(संभ्रान्ता प्रविश्य)

कारण्डविका— (देवीमुपसृत्य, अपवार्य) भट्टिणि, काराघरं णि-
गडिआ कमलआ माआ संवुत्ता ।

[भट्टिनि, कारागृहं निगडिता कमलजा माया संवृत्ता ।]

देवी— (सखेदं निःश्वस्य) चिन्तिदाणुरूवं एदं वि संवुत्तं ।

[चिन्तितानुरूपमेतदपि संवृत्तम् ।]

विदूषकः— (सपरिहासम्) भ्रमरअ, अहो दे गांदचादुरी ।
पच्चूसे किळ पत्थिदो सि ।

[भ्रमरक, अहो ते गतिचातुरी । प्रत्यूषे किल प्रस्थि-
तोऽसि ।]

देवी— (स्वगतम्) सवहा अणेण हदासेण वञ्चिदमिह ।

[सर्वथानेन हताशेन वञ्चितास्मि ।]

मधुकरिका— (स्वगतम्) पूर्णं तं एदं रहस्सं ताए एव
बम्हणीए सुदम् ।

[नूनं तदेतद्रहस्यं तथैव ब्राह्मण्या श्रुतम् ।]

भ्रमरकः— भट्टिणि, एसा पत्तिआ ।

[भट्टिनि, एषा पत्रिका ।]

[इत्यप्ययति ।]

राजा— अपि कुशलं समर्तुमातुलान्याः?

भ्रमरकः— अहं इ ।

[अथ किम् ।]

कमलजा— (दीर्घं निःश्वस्य स्वगतम्) चिरस्स कालस्स इदं सुदम् ।

को उण पत्तथो हवे ।

[चिरस्य कालस्यैतत् श्रुतम् । कः पुनः पत्रार्थो भवेत् ।]

देवी— (पत्रमुन्मुच्य वाचयति) भइं हादु । कमलाळा वच्चाए
सारसिआए आसिआपुव्वं पत्तिअं पेसेदि । अणुवाइदा अ मए
कमळिणीवुत्तन्तो दाणिं कीरिसो त्ति तुए संपेसिदा पत्तिआ ।
दाणिं उण बओडसंखोहपव्वमट्टा वच्चा कमळिणी तुह एव्व
समीवे कमळएत्ति किअणामहेआ सह सहीए मिणाळिआए
वट्टइ त्ति अहिउत्तेहिं चारेहिं णिउणं विआरिअ बहुहा कहिअं
सुणिअ आणन्दपरवसामिह । सा उण वच्चा कंचण कालं परप्पे-

स्सत्तणं अणुहविअ चक्कवट्ठिघरिणी हविस्सदि त्ति देवण्णेहिं
सेसवे एव्व कहिदम् । ता दाणिं सा वच्चा तुए एव्व कस्स
वि चक्कवट्ठिणो पडिपादाणिज्जा ।

‘भद्रं भवतु । कमलालया वत्सायै सारसिकायै आशीः-
पूर्वं पत्रिकां प्रेषयति । अनुवाचिता च मया कम-
लिनीवृत्तान्त इदानीं कीदृश इति त्वया संप्रेषिता
पत्रिका । इदानीं पुनर्बकोटहतकसंश्रोभपरिभ्रष्टा वत्सा
कमलिनी तवैव समीपे कमलजेति कृतनामधेयो सह
सख्या मृणालिकया वर्तत इत्यभियुक्तैश्चरैर्निपुणं वि-
चार्य बहुधा कथितं श्रुत्वा आनन्दपरवशास्मि । सा
पुनर्वत्सा कंचन कालं परप्रेष्यभावमनुभूय चक्रवर्ति-
गृहिणी भविष्यतीति दैवज्ञैः शैशव एव कथितम् ।
तदिदानीं सा वत्सा त्वयैव कस्यापि चक्रवर्तिनः प्रति-
पादनीया ।’

राजा— (स्वगतम्) कस्यापि चक्रवर्तिन इत्युक्तिभङ्ग्या ममै-
वेति ध्वनितम् ।

देवी— (सानन्दम्) अए कमळए, मह भइणी कमळिणी जा-
दासि । एहि, एहि । देहि परिरम्भं ।

[अये कमलजे, मम भगिनी कमलिनी जातासि । एहि,
एहि । देहि परिरम्भम् ।]

[इति गाढमालिङ्गति ।]

राजा— किमियं सा मातुलसुता कमलिनी?

विदूषकः— महाकुलप्पसूदि विणा कहं होइ एआरिअं सो-
न्देरं ?

[महाकुलप्पसूतिं विना कथं भवत्येतादृशं सौन्दर्यम् ?]

परिजनः— भट्टिणि, एहि एहि, सहेहि सहेहि अम्हाणं
अण्णाणकिदं अवराहजाळं ।

[भट्टिनि, ऐह्यहि, सहस्व सहस्वास्माकमज्ञानकृतमपराध-
जालम् ।]

कमलजा— (अपवार्य) सहिओ, किं भट्टिणिस्ति मे लज्जं करेह ।

[सख्यः, किं भट्टिनीति मे लज्जां कुरुथ ।]

देवी— अइ मिणाळिए, किंत्ति एत्तिअं काळं इयं कमळिणि स्ति
ण भणिदम् ?

[अयि मृणालिके, किमित्येतावन्तं कालमियं कमलिनीति
न भणितम् ?]

मृणालिका— देवि, एदाए कंचण काळं परप्पेस्सदा अणुहोद-
वेत्ति अयं अत्थो मए वि मुणीअदि । ता तुह पेस्सदेव्व एदाए
वरं स्ति मए गुत्तं एदं रहस्सं ।

[देवि, एतया कंचन कालं परप्रेष्यतानुभवितव्येत्ययमर्थो
मयापि ज्ञायते । तत्तत्र प्रेष्यतेव एतस्या वरमिति
मया गुप्तमेतद्रहस्यम् ।]

देवी— होदु एदम् । कहं उण तुम्हाणं अच्छोदसरप्पुण्डरीए
अवत्थाणं आसि ?

[भवत्वेतन् । कथं पुनर्युवयोरच्छोदसरःपुण्डरीके अवस्था-
नमासीत् ?]

मृणालिका— स किल बओडहदओ अन्तवाळसारससेणाको-
ळाहळं सुणिअ अम्हे अच्छोदसरप्पुण्डरीअस्मि णिक्खिविअ
पळाइदो ।

[स किल बकोटहतकोऽन्तपालसारससेनाकोलाहलं श्रुत्वा
आवामच्छोदसरःपुण्डरीके निक्षिप्य पलायितः ।]

राजा— युज्यते ।

देवी— भमरअ, मह वअणादो विण्णावणिज्जा कणिट्टमादा
कमळाळा— वच्चा कमळिणी अज्जउत्तस्स दिण्णेत्ति ।

[भ्रमरक, मम वचनाद्विज्ञापनीया कनिष्ठमाता कमला-
लया— 'वत्सा कमलिनी आर्यपुत्राय दत्तेति ।]

भ्रमरकः— तह ।

[तथा ।]

[इति निष्क्रान्तः ।]

देवी— अज्जउत्त, किं दे भूओ पिअं उवहरेमि ?

[आर्यपुत्र, किं ते भूयः प्रियमुपहरामि ?]

राजा—

त्वं सुप्रसन्ना विजितो बकोटः

प्रतिष्ठितोऽजायत मातुलोऽपि ।

इयं च लब्धा भगिनी तवाद्य

संपादनीयं किमतः परं नः ॥ ९ ॥

तथापीदमस्तु—

साहित्ये रमतां मनः सुमनसां सन्तो भजन्तां सुखं

सोमालंकृतशेखरे भवतु मे वामाङ्गजनौ मतिः ।

धीरश्रीचिनचम्पयाच्युतधराधौरेयभाग्योन्नतौ

राज्यं श्रीरघुनाथनायकविभौ रज्येत्सहस्रं समाः ॥

[इति निष्क्रान्ताः सर्वे ।

इति दन्तिद्यांतिदिवाप्रदीपाङ्कविश्वामित्रवंशमुक्ताफलसर्वतन्त्रस्वतन्त्र-

श्रीकृष्णभट्टपौत्रलक्ष्मीभवस्वामिभट्टतनूजविश्वजितिरात्रयाजि-

श्रीसत्यमङ्गलरत्नखेट श्रीनिवासदीक्षिततनयस्य कामा-

क्षीगर्भसंभवस्य श्रीमदर्धनारीश्वरदीक्षितगुरु-

चरणसहजतालब्धविद्यावैशारद्यस्य श्री-

राजचूडामणिदीक्षितस्य कृतिषु

कमलिनीकलहंसाभिधाना

नाटिका संपूर्णा ॥

